

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์พหุระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสาธารณะของพยาบาล ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามีเอกสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

1. ความเป็นมาเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ
2. ความหมายและคุณลักษณะของจิตสำนึกสาธารณะ
3. ความสำคัญของจิตสำนึกสาธารณะ
4. ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ
5. พฤติกรรมเชิงจิตสำนึกสาธารณะ
6. ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสาธารณะ
7. การทำงานร่วมกับผู้อื่นและจิตสำนึกสาธารณะ
8. การวัดจิตสำนึกสาธารณะ
9. จิตสำนึกสาธารณะกับวิชาชีพพยาบาล

ตอนที่ 2 การพัฒนามาตรวัด

ตอนที่ 3 หลักการและแนวคิดการวิเคราะห์พหุระดับ

ตอนที่ 1 เอกสารเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

ความเป็นมาเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

การเผื่อแผ่แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีความหมายถึง การทำบุญทำทาน ทั้งเพื่อคนอื่น เพื่อสาธารณะ รวมถึงคนในชุมชน ประเทศชาติ และโลก สิ่งนี้วาระแห่งชาติเรียกว่า ทานและการอาสาสมัคร แต่คนบางกลุ่มได้มีการบัญญัติคำขึ้นใหม่ว่า จิตอาสา หรือ จิตสาธารณะ ซึ่งล้วนมีความหมายเหมือนกัน คือ การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เผื่อแผ่แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเกื้อกูลผู้คนและชุมชน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2549) จิตสำนึกสาธารณะเป็นคำเดียวกับจิตสาธารณะ (สือพลัง, 2542) จิตสำนึกสาธารณะเป็นคำเดียวกับจิตสำนึกทางสังคม (กนิษฐา นิตน์พัฒนา และคณะ, 2541) ดังนั้น ทานและการอาสาสมัคร จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกทางสังคม จิตสาธารณะ และจิตอาสา ก็เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับลำดับการเกิดขึ้นของคำต่างๆ ไว้ดังนี้

อาสาสมัคร เป็นคำที่เทียบเคียงความหมายกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Volunteer โดย คำว่า Volunteer นี้ มีการใช้ครั้งแรกในช่วงศตวรรษที่ 17 หมายถึง ผู้ที่สมัครเข้าเป็นทหาร โดยไม่ได้ถูกบังคับ กล่าวคือ สมัครใจที่จะเป็นเอง และความหมายนี้ยังใช้รวมไปถึงการสมัครใจทำงานใด ๆ โดยไม่รับค่าตอบแทน ซึ่งคำศัพท์ในภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับคำว่า อาสาสมัคร อีก 2 คำ คือ Voluntarism และ Volunteerism โดยคำว่า Voluntarism มีความหมายถึง กิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ ภายในองค์กรเอกชนที่ไม่ได้ถูกระบุให้ทำหน้าที่นั้น ๆ ตามกฎหมาย ส่วน Volunteerism เป็นคำที่ใช้กันมากและมีความหมายที่กว้างกว่าคำแรก หมายถึง การอาสาเข้าไปทำเรื่องใด ๆ โดยไม่จำกัดประเภทของกลุ่มหรือองค์กร ดังนั้นจุดต่างที่ชัดเจนของ 2 คำนี้ อยู่ตรงที่ Voluntarism เน้นที่องค์กรเอกชนที่ไม่หวังผลกำไร ขณะที่ Volunteerism มีความหมายถึง กิจกรรมอาสาสมัครที่ครอบคลุมหน่วยงานทุกประเภทซึ่งรวมถึงหน่วยงานภาครัฐด้วย ชูซาน (Susan, 2003 อ้างถึงใน สุภรัตน์ รัตนมูขัย, 2546)

เมื่อพิจารณาความหมายที่เป็นสากลของคำว่า อาสาสมัคร ที่ตรงกับคำว่า Volunteer และ Volunteerism นักวิชาการและผู้ทำงานในวงการอาสาสมัคร ได้แก่ ชูซาน และเคเทอร์รีน (Susan & Katerines, 2003 อ้างถึงใน สุภรัตน์ รัตนมูขัย, 2546) ได้ให้ความหมายว่า เป็นการเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่ เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำและเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง และการกระทำนี้ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ จากความหมายดังกล่าว จะเห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของคำว่า อาสาสมัคร อยู่ 4 ประการ คือ

1. การเลือก (Choose) เป็นการเน้นที่เจตจำนงที่อิสระที่จะกระทำหรือไม่กระทำในสิ่งใด ๆ
2. ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) หมายถึง การกระทำที่มุ่งมั่นที่จะให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ได้แก่ บุคคล กลุ่มคน หรือสังคมส่วนรวม
3. การไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง (Without Monetary Profit) หมายถึง ไม่ได้หวังผลรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่อาจรับเป็นรางวัลหรือ ค่าใช้จ่ายทดแทนที่ตนเองได้ใช้จ่ายไป
4. ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ (Beyond Basic Obligations) หมายถึง สิ่งที่ทำนั้นอยู่นอกเหนือความจำเป็น หรือสิ่งที่ถูกคาดหวังว่าจะต้องทำตามภาระหน้าที่ เช่น งานตามหน้าที่ประจำที่ได้รับค่าจ้าง การดูแลครอบครัวตนเอง ความรับผิดชอบต่อในฐานะพลเมือง

จากองค์ประกอบของอาสาสมัคร สามารถแบ่งลักษณะงานอาสาสมัครออกได้เป็น

4 แบบ UNDP ชูซาน (Susan, 2003 อ้างถึงใน สุภรัตน์ รัตนมูขัย, 2546) คือ

1. การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือการพึ่งตนเอง (Mutual aid or Self-help)
2. การช่วยเหลือบริการผู้อื่น (Philanthropy or Service to others)
3. การมีส่วนร่วม (Participation)

4. การสนับสนุนหรือเรียกร้องความเป็นธรรมเพื่อสังคม (Advocacy or Campaigning)

สำหรับประเทศไทยให้ความหมายของคำว่า อาสาสมัคร หมายถึง การกระทำความดี โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับคำว่า จิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ โดยในประเทศไทยมีการกล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะภายหลัง พ.ศ. 2500 นับตั้งแต่เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ขึ้นใน พ.ศ. 2504 โดยในช่วงก่อนหน้านั้น กิจกรรมการช่วยเหลือสังคม กระทำโดยสถาบันทางศาสนา มูลนิธิที่จัดตั้งโดยเอกชน เพื่อให้ความช่วยเหลือคนในชาติ ในลักษณะผู้ให้กับผู้รับ แต่ภายหลังจากเหตุการณ์ วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น เนื่องจากประชาชนที่มีฐานะยากจนเริ่มตระหนักถึงพลังของตนเองและจิตสำนึกต่อสังคมของชนชั้นกลางถูกยกระดับสูงขึ้น ดังนั้นประชาชนจึงหันมามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม ธีรยุทธ บุญมี (2536 อ้างถึงใน หฤทัย อาจปรุ, 2544, หน้า 35)

จิตสาธารณะ (Public Mind) จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดประชาสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society) ในซีกโลกตะวันตกมีการกล่าวถึงเรื่องนี้มาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้เนื่องจากความแตกต่างของระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประเพณี และวัฒนธรรมที่โลกตะวันตกมีพื้นฐานการปกครองมาจากประชาชน การขับเคลื่อนเพื่อแก้ปัญหาสังคม จึงเน้นบทบาทของกลุ่มคน องค์กรนอกภาครัฐ แต่ในประเทศไทยเริ่มจากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างกะทันหัน โดยที่ยังไม่มีการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน จึงทำให้ประชาชนยึดติดกับระบอบเดิม คือ ต้องการผู้ปกครอง ประกอบกับในหลักสูตรการศึกษา มักกล่าวถึงหน้าที่พลเมือง แต่ไม่ได้สอนสิทธิพลเมือง ทำให้นิสิต นักศึกษาไม่รู้สิทธิหน้าที่ของตนต่อการพัฒนาประเทศ (สื่อพลัง, 2542) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ให้ความสำคัญในการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยกล่าวว่ากลไกที่จะทำให้พัฒนาคนได้คือ ระบบการศึกษา จึงมีการกล่าวถึง จิตสาธารณะหรือจิตสำนึกสาธารณะมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปี 2544 องค์กรสหประชาชาติได้ร่วมกับประเทศต่าง ๆ จัดให้เป็นปีอาสาสมัครสากล (International Year of Volunteer) หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อว่า IYV2001 จึงก่อให้เกิดการตื่นตัวไปทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย ส่งผลให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กล่าวถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งจะช่วยในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งการเป็นอาสาสมัคร การมีจิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ การมีน้ำใจ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ

การศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึก มีการศึกษากันมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยมีการศึกษาทั้งในเชิงปรัชญา จิตวิทยา และสังคมศาสตร์ ทางด้านจิตวิทยามีการกล่าวถึงจิตสำนึกในช่วงปี ค.ศ. 1950 (Ristau, 1991, p. 182 cited in Kalat, 1996, p. 182) ซึ่ง เฟรด (Freud, 1983 อ้างถึงใน กันยา สุวรรณแสง, 2544) นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้กล่าวถึงจิตสำนึกในด้านการแบ่งภาคของจิต (Regions of Mind) กล่าวถึงหน้าที่ของจิตในการก่อให้เกิดพฤติกรรมทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ในด้านสังคมศาสตร์เริ่มมีการกล่าวถึงในช่วงศตวรรษที่ 17 (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2542, หน้า 24) ใช้ในกลุ่มทฤษฎีแนวของ Maxist และ Fugo กล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะด้านการเมือง ซึ่งกล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งหมดคือ การเมือง โดยเริ่มมีการกล่าวถึงในซีกโลกตะวันตก สำหรับประเทศไทย เริ่มมีการกล่าวถึงจิตสำนึกสาธารณะช่วงหลังพุทธศักราช 2500 (ธีรยุทธ บุญมี, 2536, หน้า 192) เป็นช่วงที่เริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เริ่มเป็นรูปธรรมมากขึ้นหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก่อนหน้านั้นกิจกรรมการช่วยเหลือสังคมเป็นการเสริมงานบำเพ็ญทุกขบารุงสุขของรัฐ กระทำโดยสถาบันทางศาสนา มูลนิธิ จัดโดยเอกชน จัดกิจกรรมช่วยเหลือคนในเชื้อชาติหรืออาณานิคมภาคเดียวกัน เป็นลักษณะผู้ให้กับผู้รับ แต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประชาชนที่มีฐานะยากจนเริ่มตระหนักถึงพลังของตนเองและสำนึกต่อสังคมของชนชั้นกลาง ถูกยกระดับสูงขึ้น (วิภาพันธุ์ ก่อเกียรติเจริญ, 2538 อ้างถึงใน อมรา พงศาพิชญ์ และนิตยา ภัทรลือระพันธ์, 2541, หน้า 103) และต่อมาการพัฒนาผู้เน้นคนเป็นศูนย์กลางในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และเริ่มส่งเสริมประชาคมจังหวัดให้เกิดขึ้นในทุกจังหวัด ควบคู่กับการเตรียมขยายประชาคมตำบล (ศรีประภา เพ็ชรมีศรี, 2540, หน้า 208; สือปลั่ง, 2542, หน้า 3) ที่ผ่านมามีผลจากการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ การพัฒนาต้องควบคู่ไปด้วยกันทุกด้าน ซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากความร่วมมือของคนในชาติ จิตสำนึกสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่จะทำให้พลเมืองสำนึกในสิทธิและหน้าที่ โดยร่วมคิดและเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ความหมายและคุณลักษณะของจิตสำนึกสาธารณะ

ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะ

จากการสืบค้นฐานข้อมูลในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฐานข้อมูลมหาวิทยาลัยทั้งหมด จำนวน 78 แห่ง (ThaiLIS) โดยผู้วิจัยได้ใช้คำในการสืบค้นดังนี้ คือ จิตอาสา จิตสาธารณะ จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อสังคม พฤติกรรมเอื้อสังคม พบว่าได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

จิตอาสา (Volunteer Mind)

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ไม่ได้ให้ความหมายของจิตอาสาไว้ แต่ได้ให้ความหมายของจิต หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก อาสา หมายถึง เสนอตัวเข้ารับทำ ดังนั้นจิตอาสา จึงน่าจะหมายถึง การเสนอตัวเพื่อทำสิ่งที่คิดและนึกเพื่อสังคม

พระไพศาล วิสาโล (2544) ให้ความหมายของจิตอาสา หมายถึง จิตเปี่ยมบุญ จิตที่พร้อมจะสละเวลา แรงกาย สติปัญญาเพื่อสาธารณชน จากเวทีการให้และอาสาสมัคร โดยตัวแทนจาก ศาสนาคริสต์ ตัวแทนสตรี และเยาวชนมุสลิม ศาสนาพุทธ เถรวาท ศาสนาพุทธเถรวาท และสันติอโศก ได้ระดมสมองเพื่อให้ความหมายของคำว่า จิตอาสา ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า จิตอาสา หมายถึง จิตที่ต้องการให้แก่ผู้อื่น ตั้งแต่การให้เงินสิ่งของ แรงงาน แรงสมอง หรือที่เรียกกันว่า อาสาสมัคร เพื่อช่วยให้ผู้อื่นหรือสังคมมีความสุขมากขึ้น (นิชิตา จำปาเทศ รอดสุทธิ, 2550)

จากการศึกษาเอกสารผู้วิจัยได้ข้อค้นพบว่า นอกจากคำว่า จิตอาสาแล้ว ยังพบการใช้คำอื่น ๆ ในการกล่าวถึงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับจิตอาสา ดังนี้

จิตสำนึกต่อสังคม (Social Consciousness)

คราฟท์ (Kraft, 1992) กล่าวว่าจิตสำนึกทางสังคม คือ ความสามารถของบุคคลในการรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรม ให้ความสำคัญกับความต้องการที่หลากหลายของบุคคลอื่น และมีการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

มัลลิกามัตโก (2541) จิตสำนึกทางสังคม หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นที่มีต่อปรากฏการณ์ในด้านต่าง ๆ ทางสังคม ได้แก่ มิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง สุขภาพและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่มีผลกระทบต่อตนเองและสังคมโดยรวม ตลอดจนแนวทางการแก้ไขสถานการณ์นั้น ๆ

ไพฑูรย์ สีนารัตน์ (2543, หน้า 243) ใช้คำว่าสำนึกทางสังคม หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความรับผิดชอบที่มีต่อสังคม และความรู้สึกมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียกับสังคม

ชวลา เวชยันต์ (2544) ใช้คำว่าความตระหนักในการรับใช้สังคม หมายถึง สภาวะที่บุคคลมีความรู้สึกทางจิตใจ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับแนวคิดการรับใช้สังคม โดยมองเห็นว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่เป็นสมาชิกอยู่ เห็นคุณค่าและศักยภาพของชุมชน ใส่ใจต่อปัญหา และลงมือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพื่อรับผิดชอบต่อชุมชน หรือสังคมนั้น ๆ

สุพจน์ ทรายแก้ว (2546) จิตสำนึกต่อสังคม หรือ จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลเกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่า หรือการให้คุณค่าแก่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมที่ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของ หรือเป็นสิ่งที่คนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตได้จากความรู้สึกนึกคิดหรือพฤติกรรมที่แสดงออก

สุภัทรา ภูมิรัตนาวลี (2547) จิตสำนึกต่อสังคม หมายถึง ภาวะที่รู้ตัวของบุคคลที่มีความโน้มเอียงทางความคิด ความรู้สึกก่อนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีส่วนช่วยให้ผู้คนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือได้รับการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ในทิศทางที่ดีขึ้น

โดยสรุปจิตสำนึกต่อสังคม หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อปรากฏการณ์ในสังคม โดยการลงมือกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

พฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial Behavior)

วันดี ละออทิพรส (2540) หมายถึง พฤติกรรมอันเป็นประโยชน์กับบุคคลอื่น โดยที่ผู้แสดงพฤติกรรมมีความตั้งใจในการกระทำพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละเวลา ทรัพย์สิน เงินทอง แรงกายแรงใจ หรืออาจเป็นชีวิตเพื่อให้เกิดประโยชน์กับบุคคลอื่น โดยไม่หวังสิ่งใดเป็นเครื่องตอบแทนในภายหน้า พฤติกรรมดังกล่าวแสดงออกมาในรูปของการช่วยเหลือ การแบ่งปันและการปลอบโยน

อรพินท์ ชูชม อัจฉรา สุขารมณ, และอุษา ศรีจินดารัตน์ (2549) หมายถึง การที่บุคคลปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และแบ่งปันเครื่องใช้สิ่งของแก่ผู้อื่น

นอกจากนี้ อรพินท์ ชูชม และคณะ (2549) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อสังคม ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

อีเซนเบิร์ก และเฟเบส (Eisenberg & Fabes, 1998, อ้างถึงใน วันดี ละออทิพรส, 2540) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมเอื้อสังคมโดยรวมเอาการกระทำต่าง ๆ ดังนี้ คือ การช่วยเหลือ หมายถึง ความพยายามที่จะแบ่งเบาหรือบรรเทาความต้องการของผู้อื่นโดยไม่มีอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง รวมทั้งการช่วยเหลือให้ผู้อื่นบรรลุถึงเป้าหมาย ให้ข้อมูลหรือสิ่งที่ไม่ใช่ของตนเองกับผู้อื่น การแบ่งปัน หมายถึง การที่บุคคลยอมสละ หรือให้ยืมสิ่งของที่เป็นของตนเอง หรือสิ่งของของตนเอง เคารบครอง เช่น เครื่องเล่น ของใช้ ของกิน เป็นต้น ให้กับผู้อื่น การปลอบโยน (Comforting) หมายถึง ความพยายามที่จะบรรเทาหรือผ่อนคลายความทุกข์ของผู้อื่น การให้คำพูดหรือการกระทำเพื่อให้ผู้อื่นคลายความกังวลหรือความไม่สบายใจ

มา และเชก (Ma & Shek, 2000 อ้างถึงใน อรพินท์ ชูชม และคณะ (2549)) ให้นิยามพฤติกรรมเอื้อสังคมคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ หรือพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่าง เช่น การให้สิ่งของแก่พ่อแม่ การช่วยพาคนพิการข้ามถนน การขอโทษเมื่อทำผิด และการอาสาสมัคร

คาร์โล และแรนดอลล์ (Carlo & Randall, 2002) ให้นิยามพฤติกรรมเอื้อสังคมเป็นพฤติกรรมที่ตั้งใจทำประโยชน์ต่อผู้อื่น

แคปรารา และสเตคา (Caprara & Steca, 2005) ให้นิยาม พฤติกรรมเอื้อสังคมคือ การทำประโยชน์ให้ผู้อื่นด้วยความสมัครใจ ซึ่งมีตัวแปรที่แสดงถึงพฤติกรรมเอื้อสังคม ได้แก่ การแบ่งปัน (Sharing) การบริจาค (Donation) การเอาใจใส่ (Caring) การบรรเทาทุกข์ (Comforting) และการช่วยเหลือ (Helping) โดยสรุปพฤติกรรมเอื้อสังคม หมายถึง พฤติกรรมที่ตั้งใจทำประโยชน์ต่อผู้อื่นด้วยความสมัครใจ

จิตสาธารณะ (Public Mind)

สือพลัง (2542) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หรือ จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความเป็นพลเมืองผู้รู้ต้น ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รู้จักร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของคนในชุมชน

จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม (นันทวัฒน์ ชุนชี, 2546; ประทีป จินนี้, 2540; มูทิตา หวังคิด, 2547; ถัดดาวลัย เกษมเนตร, 2549)

โกศล มีความดี (2547) หมายถึง การกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ด้วยการเอาใจใส่ดูแล เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือกระทำการสิ่งที่ทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม เช่น การทำตามหน้าที่ ที่กำหนด การดูแลความสงบเรียบร้อย การรักษาสารณสมบัติ รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการหาแนวทางป้องกันแก้ไข และติดตามประเมินผล รวมไปถึงการรับอาสาทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นการใช้ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปัน หรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม ไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตน

อรพินทร์ ชูชม และคณะ (2549) หมายถึง การที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคม ความปรารถนาและละเว้นการกระทำ ที่ไม่พึงปรารถนา

โดยสรุปจิตสาธารณะ หมายถึง การกระทำของบุคคล ที่มีความปรารถนาและตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการดูแลเอาใจใส่ และมีส่วนร่วมในการอาสาทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness)

จิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำศัพท์ที่มีผู้ใช้คำแตกต่างกันออกไป เช่น จิตสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้อง เช่นการเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน ดังนี้

พจนานุกรม Grolier นานาชาติ (The Grolier International Dictionary, 1981, p. 283) ได้ให้ความหมายว่าจิตสำนึก หมายถึง สภาวะหรือสภาพของการมีจิตสำนึก เป็นความรู้สึก หรือหมายความว่ารวมถึงการมีทัศนคติ ความคิดเห็น และความรู้สึก หรือการมีความคิดของบุคคล หรือกลุ่ม ซึ่งเรียกว่าจิตสำนึกสากล

ฟรอยด์ (Freud, 1938 อ้างถึงใน กันยา สุวรรณแสง, 2544, หน้า 35) ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่าเป็นสภาพที่มีสติ รู้สึกตัวว่ากำลังกระทำหรือจะกระทำการสิ่งใด รู้จักตัวเองว่าเป็นใคร ต้องการอะไร ทำอะไร อยู่ที่ไหน กำลังรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งใด การแสดงออกเป็นการแสดงออกไปตามหลักเหตุผล

ราช (Raj, 1996, p. 605) กล่าวว่า จิตสำนึกเป็นคำที่ไม่สามารถให้คำจำกัดความได้ชัดเจน แต่สามารถอธิบายที่ใกล้เคียงได้ 2 แนวทาง ซึ่งแนวทางแรกเป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง และแนวทางที่สอง หมายถึง จิตสำนึกของบุคคล เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีอยู่ตลอดเวลา แม้ช่วงช่องว่างของเวลา เช่น การนอนหลับ

คำว่า สาธารณะ (Public) มักใช้กับสถานที่ สิ่งของ เครื่องใช้ที่เป็นของส่วนกลาง ทุกคนมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งนั้นได้ ความหมายที่แท้จริงของคำว่าสาธารณะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง และสามารถใช้ได้กับสิ่งของ บุคคล สถานที่ และการกระทำ ซึ่งมีการให้ความหมายไว้หลากหลายดังนี้

เนลสัน คอท และ คาร์ฮาร์ท (Nailson, Knott, & Carhart, 1957) ได้ให้ความหมายของสาธารณะไว้หลายประการ

ประการแรกคือ เรื่องที่ประชาชนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ โดยรู้สึกเป็นเจ้าของ ห่วงเหินชาติ หรือสังคมส่วนรวม

ประการที่สองคือ สิ่งที่เปิดให้ใช้ หรือให้บุคคลทั่วไปมีส่วนร่วมโดยไม่ควบคุมการใช้ หรือควบคุมบางส่วน เช่น สวนสาธารณะ

ประการที่สามคือ การเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้หรือเห็นการกระทำโดยทั่วกัน

ประการที่สี่คือ การเข้าร่วม หรือความเสียสละในการทำกิจกรรม

ประการที่ห้าคือ ผู้ที่มีความเป็นพลเมือง เป็นข้าราชการที่ทำงานเพื่อส่วนรวมหรือเป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนของประชาชน

ประการที่หกคือ ความเป็นสากล

มีผู้ให้ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะไว้หลากหลาย และมีการเรียกจิตสำนึกสาธารณะไว้แตกต่างกัน แต่มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

ออสลาน เบลกเกอร์ และ เชสโนเกียร์ (Oslan, Blekher, & Chesnokaea, 2000, อ้างถึงใน หฤทัย อาจปรั, 2544) กล่าวว่าจิตสำนึกสาธารณะ คือ สิ่งที่เกิดจากจิตสำนึกของแต่ละบุคคล

ก่อให้เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการกระทำ โดยใช้ประสบการณ์และพยายามผลักดันให้เกิดผล
ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ของส่วนรวม

ราชบัณฑิตยสถาน (2539) ให้ความหมายของจิตสำนึกว่า หมายถึง ภาวะที่จิตตื่นและ
รู้สึกตัว สามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้า จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งที่สัมผัส
ได้ด้วยกาย

มานิต มานิตเจริญ (2514, หน้า 1366) ได้รวบรวมความหมายจากพจนานุกรมและ
ปทานุกรม ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทัวไป เป็นของกลางสำหรับส่วนรวม สามัญ ต่อมาในปี
พุทธศักราช 2525 ราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์และแปลความหมายเพิ่มเติมว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับ
ประชาชน ด้านสังคมวิทยา ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติศัพท์ว่า จิตใจเอื้อสาธารณะ ซึ่งแปลมาจาก
คำว่า Public Spirit ในภาษาอังกฤษ หมายถึง ความสนใจในสวัสดิการชุมชนรวมทั้งการมีความเต็มใจ
ที่จะให้บริการและเต็มใจที่จะทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2539)

สอ เสถบุตร (2545) ได้แปลความหมายของคำว่า Public เป็นภาษาไทยว่า สาธารณะ
ซึ่งหมายถึง ที่สาธารณะ ชุมชน การเปิดเผย การเผยแพร่ สิ่งที่เป็นของทั่วไป เช่น ถนนหลวง สิ่ง
เป็นของรัฐบาล และสิ่งที่เป็นของประชาชน

ศักดิ์ สุนทรเสณี (2531, หน้า 7) กล่าวว่าจิตสำนึกเป็นมิติหนึ่งของเจตคติ ซึ่งมิตินี้จะมอง
ว่าเจตคติอยู่ในภาวะจิตสำนึกหรือจิตไร้สำนึก หรืออยู่ในสำนึกบางส่วน จึงอาจกล่าวได้ว่า จิตสำนึก
เป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีองค์ประกอบ 3 ด้านคือ
การรู้ (Cognition) ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) และพฤติกรรม (Behavior)

สื่อพลัง (2542, หน้า 9) กล่าวว่า คำว่าจิตสำนึกสาธารณะ เป็นคำเดียวกับคำว่าจิต
สาธารณะซึ่งหมายถึง ความเป็นพลเมืองผู้ตื่นรู้ ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะ
สร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะ
จัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน

ชาย โพธิ์สีดา (2540, หน้า 14) ใช้คำว่า จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ และให้ความหมาย
ในเชิงพฤติกรรมไว้ว่า คือ การใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อ
ต่อสาธารณสมบัติ ซึ่งมีนัยสองประการ ได้แก่

1. รับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่จะก่อให้เกิด
ความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้น ๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล
สาธารณสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เช่น การแจ้งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องเมื่อได้พบความเสียหาย
เกิดขึ้น เป็นต้น

2. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น เพราะสาธารณสมบัติคือของที่คนทั่วไปมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ดังนั้นการใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบในแง่จึงหมายถึง การคำนึงว่าคนอื่นก็มีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของตัวเองและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น

กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา และคณะ (2541, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของคำว่าจิตสำนึกสาธารณะว่าเป็นคำเดียวกับคำว่าจิตสำนึกทางสังคม หมายถึง การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน ซึ่งสอดคล้องกับที่ ซูซาน (Susan, 1997) จิตสำนึกทางสังคม หมายถึง ความตระหนัก ความคิด ความรู้สึก และการกระทำ

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2541) ใช้คำว่า “จิตสำนึก” จิตสำนึก (Consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดการรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับการรู้ตัว (Awareness) อันเป็นผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (Attitude) ความเชื่อ (Beliefs) ค่านิยม (Values) ความเห็น (Opinion) ความสนใจ (Interests) ของบุคคล คำว่า “จิตสำนึก” มีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับคำว่า “ความเชื่อ (Beliefs)” ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้น ก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้นแสดงว่า จิตสำนึกถึงถึงสิ่งนั้น ๆ ของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว จิตสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะของจิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคล การมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งหนึ่งไม่ทำให้คนต้องแสดงออกตามจิตสำนึกเสมอไป พฤติกรรมแสดงออกใด ๆ ของมนุษย์นั้นเป็นผลมาจาก 1) ทัศนคติ 2) บรรทัดฐานของสังคม 3) นิสัย และ 4) ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากการทำพฤติกรรมนั้น ๆ แล้ว

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2541, หน้า 57) กล่าวว่า การมีจิตสำนึกสาธารณะคือมีจิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม คำนึงความสำคัญของสิ่งอันเป็นของที่ต้องใช้ หรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน เช่น ป่าไม้ ความสงบสุขของชุมชน

สยามรัฐ เรืองนาม (2542, หน้า 25) ใช้คำว่า ความสำนึกเชิงสังคม หมายถึง การตื่นตัว ความรู้สึกนึกคิดและความปรารถนาต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมที่ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์หรือปัญหาของสังคม และก่อให้เกิดพฤติกรรมการรวมตัวเป็นกลุ่มหรือองค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจ หรือภาคสังคม ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกัน

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์ (2542, หน้า 21-23) กล่าวว่า จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือ จิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) ซึ่งคำว่า “สาธารณะ” หมายถึง กิจสมบัติ สิ่งของ สถานที่ที่มีได้เป็นของปัจเจกบุคคลใด ทั้งยังอาจหมายรวมถึงความเป็นส่วนรวมและสังคมได้อีก ซึ่งจิตสาธารณะ มีความหมายในแง่ความเป็นพลเมืองผู้รู้ตื่น ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบ ที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการ ที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2542, หน้า 14) ได้ให้ความหมายจิตสำนึก สาธารณะว่า เป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2546, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง

ศรีประภา เพ็ชรมิศรี (2540, หน้า 208) เสนอให้ใช้คำว่า จิตวิญญาณสาธารณะซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบต่อสาธารณะหรือต่อสังคมที่บุคคลดำรงอยู่

หฤทัย อาจปฐ (2544, หน้า 37) ให้ความหมายจิตสำนึกสาธารณะว่า หมายถึงความตระหนัก ของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการ เข้าไปแก้วิกฤตการณ์โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตน ว่าสามารถร่วมแก้ไขปัญหาคได้ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม

พระไพศาล วิสาโล (2544, หน้า 15) ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงความสำนึก ใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ รวมถึงความเคารพและหวงแหนในสมบัติ ส่วนรวม ทั้งนี้โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นทั้งตนเองและส่วนรวม ในจิตสำนึกดังกล่าว มิใช่ครอบครวั ญาติมิตร คนรอบข้าง หรือชุมชนละแวกบ้านตนเท่านั้น หากคลุ้มไปถึงคนอื่น ๆ อีกมากมายซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป แม้ตนจะไม่รู้จักและไม่เคยเห็น แต่ก็รู้ดีอยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่ง ของสังคมที่ตนสังกัด

วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544, หน้า 6) ให้ความหมายว่าจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง กระบวนการคิดและลักษณะของบุคคล ที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่ สาธารณะ มีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับ จากสาธารณะ

สุชาติ จักรพิสุทธ์ (2544, หน้า 22) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหรือข้อ เรียกร้องสำหรับส่วนรวม ในสภาพการณ์ที่เกิดความไม่ปกติสุข ความร่วมมือของพลเมือง ในการกระทำเพื่อบ้านเมือง

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 4) ให้ความหมายว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง (2547, หน้า 8) ให้ความหมายว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

มุกิตา หวังคิด (2547, หน้า 7) ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

ถักรรมา เกื้อสกุล (2547, หน้า 15) ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงสภาวะที่จิตสามารถรู้ตัวและสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่นรส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยผ่านทางความคิดและพฤติกรรม การแสดงออก ซึ่งหมายถึง พลเมืองผู้รู้ดี และตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ เป็นพลเมืองที่รัก เรียกร้องการมีส่วนร่วม และต้องการที่จะจัดการดูแลกำหนดชะตากรรมของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนและชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากศรัทธาในการอุทิศตนและเสียสละแก่ผู้อื่นในสังคม

ถักรรวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2547, หน้า 2-3) ให้ความหมายของจิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้
2. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น ซึ่งแบ่งนิยามออกเป็น 3 องค์ประกอบ และ 6 ตัวชี้วัด ดังนี้

องค์ประกอบ และ ตัวชี้วัด

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวม
  - 1.1 การดูแลรักษา
  - 1.2 ลักษณะของการใช้
2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล
  - 2.1 การทำตามหน้าที่ที่ถูกต้องกำหนด
  - 2.2 การรับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม

3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

3.2 แบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ไชยา ยิมวิไล (2550, หน้า 15) ให้ความหมาย จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความเป็นสาธารณะ มีนัยถึง ความรู้ความนึกคิด สติปัญญา และความรับผิดชอบของประชาชนที่มีต่อสังคม การเคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กร ที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายาม หลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม จากความหมาย ที่มีผู้ให้ไว้ต่าง ๆ กันนั้นมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การมีจิตสำนึกร่วมกันในสาธารณสมบัติ ความรับผิดชอบต่อสังคม การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

บรรยงค์ สุวรรณผ่อง (2550) อธิบายความหมายของจิตสาธารณะ (Public Consciousness) ในวิชาชีพสื่อมวลชนเป็นจิตสำนึกที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมโนธรรมกับจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพในบทบาทของวิชาชีพสื่อมวลชน ต้องมีกำหนดกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์อักษร ที่เน้นความ รับผิดชอบต่อทางจริยธรรม มีข้อบังคับทางจริยธรรมเป็นสำคัญ เรียกกันว่า ‘จรรยาบรรณ’ (Code of Ethics) เป็นแนวปฏิบัติ ที่มีวัตถุประสงค์ให้ผู้ประกอบวิชาชีพตระหนักถึง หลักแห่งความเป็นมนุษย์ และหลักแห่งสาธารณะที่หมายถึงเพื่อประชาชน ในส่วนของมโนธรรม คือ ผู้รู้จักผิดชอบชั่วดีที่ละเว้นการอันควร ไม่ควร ส่วนผู้มีจริยธรรม คือผู้ที่ละเว้นการอันไม่ควร ขณะเดียวกัน ก็ประพฤติการอันควรอีกด้วย สำหรับผู้มีคุณธรรม คือผู้ยึดมั่นใน จริยธรรมข้อใดข้อหนึ่ง เช่น ไม่กล่าวให้ร้ายผู้ใด หรือไม่เอาเปรียบผู้อื่น เป็นต้น

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์จากการศึกษาความหมายที่มีผู้ให้ไว้ต่าง ๆ กัน สรุปได้ว่าจิตสำนึกสาธารณะแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. การใช้ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1.1 ดูแลรักษาสິงของ เมื่อใช้แล้วมีการเก็บรักษาให้คงอยู่ในสภาพดี

1.2 ลักษณะของการใช้ ใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด และทะนุถนอม

2. การถือเป็นหน้าที่ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

2.1 ทำตามหน้าที่และเคารพกฎระเบียบที่กำหนด

2.2 รับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม คอยสอดส่องดูแลสาธารณะสมบัติ

ของส่วนรวม

3. การเคารพสิทธิ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

3.1 ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

3.2 แบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม

ความหมายของจิตสำนึกในเชิงจิตวิทยา เป็นหลักการที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ที่มีองค์ประกอบด้านการรู้ ความรู้สึกทางจิตใจ และพฤติกรรม ในขณะที่จิตสำนึกในความหมายเชิงสังคมศาสตร์ เป็นการอธิบายถึงสภาวะของจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิดเห็น ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เมื่อประมวลความหมายของจิตสำนึกทั้งในเชิงปรัชญา จิตวิทยา สังคมศาสตร์ และพุทธศาสตร์ รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะ แม้จะมีการใช้คำที่หลากหลายแต่ก็เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน สำหรับคำที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึงความตระหนักของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม ต้องการเข้าไปแก้วิกฤตการณ์ โดยรับรู้ถึงสิทธิควบคู่ไปกับหน้าที่และความรับผิดชอบ สำนึกถึงพลังของตนว่าสามารถร่วมแก้ไขปัญหาคือ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม

โดยสรุปจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง ความสำนึกของบุคคลต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม และประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งแสดงความรับผิดชอบโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม สำนึกถึงพลังของตนว่าสามารถร่วมแก้ไขปัญหาคือ และลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการแก้ ปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันกับคนในสังคม รวมทั้งองค์กรในสังคม

ในความหมายจิตสำนึกสาธารณะของพจนานุกรมจึงเทียบเคียงกับจิตสำนึกสาธารณะในวิชาชีพสื่อ ซึ่งเป็นอาชีพที่ระบุว่าเป็น “วิชาชีพ” เช่นเดียวกัน คือ พฤติกรรมที่แสดงออกบนพื้นฐานของความมีมโนธรรมและจริยธรรมวิชาชีพ

คุณลักษณะของจิตสำนึกสาธารณะ

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2540, หน้า 42-44) ได้กล่าวถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะซึ่งเรียกอีกคำหนึ่งว่า จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม คือเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งหมายถึงชุมชนแห่งสำนึก (Consciousness Community) ที่สมาชิกของชุมชนต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

1. มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คนในชุมชนต้องมองอนาคตร่วมกัน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกัน โดยอาศัยการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลง พร้อมควบคู่ไปกับการปฏิบัติ
2. ประชาชนสำนึกถึงพลังของตนเองว่าจะสามารถร่วมแก้ไขเปลี่ยนแปลงสังคมได้ คือ การทำให้เกิดกลุ่มที่ให้ความสนใจต่อสาธารณะจำนวนมาก ทำให้เกิดความเข้มแข็งเป็นพลัง

ทางสังคม ไม่รอคอยให้ผู้อื่นแก้ปัญหาให้กับตนเอง ซึ่งการที่บุคคลจะสำนึกถึงพลังของตน ต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม (Civic Education)

3. ความรัก เอื้ออาทร สามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคมมีความหลากหลายจึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี ความแตกต่างระหว่างบุคคลย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นสิ่งดีและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป ดังนั้นเงื่อนไขแห่งความรักสมานฉันท์จะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลัง

4. การเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Through Action) สำนึกสาธารณะนั้นเป็นนามธรรมไม่สามารถบังคับให้เกิดได้ ดังนั้นต้องสร้างเงื่อนไขหรือกิจกรรมร่วมกันที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการพัฒนาให้เกิดความต่อเนื่อง

5. การมีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่ายเป็นส่วนที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นทางนำไปเกิดจิตสาธารณะ

ยุทธนา วรณปิติกุล (2542, หน้า 181-183) กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะว่าต้องมีคุณลักษณะดังนี้

1. การทุ่มเทและอุทิศตน สิทธิของพลเมืองจะต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่นเพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความสนใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่าง ๆ

2. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือกลงเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม เกิดข้อขัดแย้ง การยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้นผู้มีจิตสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลายและหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้งโดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเด็นปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ (Dialogue and Debates) สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจและผนึกกำลัง (Political Dialogue) เพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

4. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือกระทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้รับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้น ระหว่างเพื่อนบ้านที่ทำงานสโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2544) ได้ทำการศึกษาจิตสำนึกสาธารณะในบริบทประชาสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท พบว่า คุณลักษณะของการมีจิตสาธารณะประกอบด้วย

1. ความรัก ความเอื้ออาทร
2. ความเชื่อใจ
3. การเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
4. การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. การมีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้ความสามารถ เครือข่ายและการมีส่วนร่วม

ไชยา ยิ้มวิไล (2550, หน้า 15) กล่าวถึงผู้ที่มีจิตสำนึกสาธารณะนั้นจะมีความรับผิดชอบต่อสังคม เคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของสังคมโดยรวมและหน่วยงานองค์กรที่ตนเองเป็นสมาชิกสังกัดอยู่ โดยพยายามยึดมั่นต่อกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างเคร่งครัด พยายามหลีกเลี่ยงการละเมิดให้น้อยที่สุดด้วยการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลที่มีจิตสำนึกสาธารณะสูงนั้น แม้แต่การทิ้งเศษขยะหรือขับรดฝักบัวจรยังไม่กล้าที่จะกระทำเพราะรู้สึกละอายแก่ใจ นอกเหนือจากนั้นเมื่อประสบพบเจออะไรที่ ผิดปกติ ผิดระเบียบ ผิดกฎหมายก็จะแจ้งความทันที ส่วนบุคคลที่ไร้จิตสำนึกสาธารณะจะมีวิถีชีวิตดำรงชีพไปวัน ๆ มักง่าย สะเพร่า เอาตัวรอด โดยไม่ได้คิดถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น

เดวิด โรสแมน (1983 อ้างถึงใน ณรงค์ อุ๋ยนอง, 2546, หน้า 13) ได้จำแนกจิตสำนึกสาธารณะของบุคคลไว้เป็น 3 แบบ คือ 1) จิตสำนึกแบบประเพณี นำ หมายถึงจิตสำนึกที่ยึดถือเอาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นเครือญาติ ความอาวุโส เป็นเครื่องชี้นำวิถีปฏิบัติ จิตสำนึกแบบนี้มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะในสังคมชนบทของไทย 2) จิตสำนึกแบบหลักการ นำเป็นจิตสำนึกที่ยึดถือหลักปฏิบัติงานให้บรรลุจุดหมายปลายทาง โดยละทิ้งความอาวุโสและขนบประเพณีที่เห็นว่าเป็น

เครื่องคิดขบวนการบรรลุเป้าหมายของชีวิต และ 3) จิตสำนึกแบบผู้อื่นนำเป็นจิตสำนึกแบบพึ่งพิง โดยบุคคลจะต้องประพฤติปฏิบัติตามกลุ่มหรือตามผู้นำของกลุ่มด้วยมุ่งหวังจะให้ตนเองได้รับการยอมรับจากกลุ่ม จิตสำนึกสาธารณะของบุคคลมีพื้นฐานมาจากอัตมโนทัศน์ (Self-concept) ซึ่งหมายถึง การมองเห็นคุณค่าในตนเองประกอบกับความเชื่อ (Belief) ค่านิยม (Values) และเจตคติ (Attitude) ซึ่งมีความหมายรวมกันว่า คือ ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว เกิดเป็นปรากฏการณ์ที่บุคคลแสดงออกในลักษณะของอารมณ์ ความรู้สึก (Affective) สติปัญญา (Cognitive) และพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งมีทั้งผลดี และผลเสียต่อตนเองและสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่

ประเภทของจิตสำนึก

Lukasc (1979, 149 อ้างถึงใน หฤทัย อาจปรี, 2544, หน้า 37) จำแนกประเภทของจิตสำนึกเป็น 2 ประเภท คือ

1. จิตสำนึกแบบจิตวิทยา (Psychological Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลที่เกิดจากการรับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ทำให้เกิดการรับรู้และการตอบสนองเป็นจิตสำนึกที่เกิดขึ้นได้เองอย่างอัตโนมัติ และเป็นไปตามธรรมชาติ
2. จิตสำนึกทางชนชั้นหรือทางการเมือง (Imputed, Political, Class Consciousness) จิตสำนึกประเภทนี้เกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติการที่มีความตั้งใจของมนุษย์เท่านั้นซึ่งจิตสำนึกประเภทนี้สามารถแบ่งย่อยได้อีก 3 ประเภทคือ

- 2.1 จิตสำนึกเฉพาะหน้า (Immediate Consciousness) เป็นจิตสำนึกเกี่ยวกับความต้องการที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์ปัจจุบัน เช่น ความต้องการทางเศรษฐกิจ
- 2.2 จิตสำนึกในชนชั้น (Class Consciousness) เป็นจิตสำนึกทางการเมือง การมองเห็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ของชนชั้นตน
- 2.3 จิตสำนึกทางทฤษฎี (Theoretical Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ทำให้เกิดความเข้าใจว่า การเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งสังคมทำเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ทุกกลุ่มและจิตสำนึกประเภทนี้จะนำไปสู่การพัฒนาเป็นอุดมการณ์ ซึ่งเป็นความรู้สึกและความพร้อมที่จะลงมือปฏิบัติการมีส่วนร่วมทั้งสังคม

ระดับของจิตสำนึก

ไฟเอรี (Friere, 1973, pp. 18-19 อ้างถึงใน หฤทัย อาจปรี, 2544, หน้า 37) นักปรัชญาการศึกษา ได้แบ่งจิตสำนึกของมนุษย์ออกเป็น 4 ระดับคือ

1. จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่อง โชคกลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา

2. จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi - intransitivity Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตนเอง มีความคิดที่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่จะมีการใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา

3. จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (Naive - transitivity Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนเริ่มที่การเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วง วิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคลยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของสังคมและยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์สังเคราะห์ปรากฏการณ์นั้น

1. จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่นและไม่หลีกเลี่ยงภาระหน้าที่ของตนเอง

จิตสำนึกของการให้บริการ

จิตสำนึกของการให้บริการ ตามความหมายของคำว่า “จิตสำนึก” นั้นหมายถึงการตระหนักสำนึกในการตอบสนองต่อเหตุการณ์ในสภาพแวดล้อมรอบตัว และการตอบสนองต่อกระบวนการภายในจิตใจของตนเอง (Lefton, 1997, p. 120) จิตสำนึกของการให้บริการจึง หมายถึง การที่บุคคลมีการตระหนักสำนึกในการตอบสนองต่อการให้บริการ

โฮแกน (Hogan, 1984, p. 165 อ้างถึงใน เบนจามิน ชไนเดอร์ และเดวิด อีเบเวน (2541, หน้า 199) ได้ให้นิยามของจิตสำนึกของการให้บริการไว้ว่า

1. ความเต็มใจจะปฏิบัติกับเพื่อนร่วมงานและผู้รับบริการด้วยอัธยาศัยที่ดี
2. มีความรับรู้ไวเมื่อเกี่ยวกับความต้องการของผู้รับบริการ
3. มีความสามารถจะสื่อสารอย่างถูกต้อง และนำเสนอ

การที่บุคคลจะเกิดจิตสำนึกของการให้บริการได้นั้น ต้องมีความเข้าใจในตัวของผู้รับบริการเป็นสำคัญ เบนจามิน ชไนเดอร์ และเดวิด อีเบเวน (2541, หน้า 101) ได้กล่าวถึงความเข้าใจในตัวผู้รับบริการโดยพิจารณาบทบาทความต้องการของมนุษย์ โดยนำเสนอความต้องการ 3 ด้าน ที่ผู้รับบริการต้องการแสวงหาให้แก่ตนเอง (หรือมีจะนั้นก็หลีกเลี่ยงไม่ให้ใครมาล่วงละเมิด) ในเวลาที่ได้รับบริการ ซึ่งความต้องการสามด้านที่ผู้รับบริการแสวงหาเพื่อความพึงพอใจ ได้แก่ ความมั่นคง ความต้องการได้รับการยกย่อง และความยุติธรรม

ความต้องการได้รับความมั่นคงปลอดภัยจากอันตรายทางร่างกายเกี่ยวข้องกับชีวิตและความตาย ตลอดจนปัญหาทางกาย ที่ มาสโลว์ (Maslow, 1954 , p. 75 อ้างถึงใน เบนจามิน ชไนเดอร์ และเดวิด อีเบเวน, 2541, หน้า 101-102) รวมไว้ในแนวคิดความต้องการความปลอดภัย ความต้องการ

ได้รับการปกป้องคุ้มครอง เสถียรภาพความมั่นคง ความเป็นระเบียบ และอื่น ๆ เข้าไว้ด้วยกัน

ความต้องการได้รับการยกย่องนั้น หมายถึง ความต้องการจะรักษาและยกระดับ
ความภาคภูมิใจในคุณค่าของตัวเองของตนเอาไว้ การยอมรับตัวเอง หรือความมีเอกลักษณ์ในตัว
มนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ของการยอมรับตัวเอง หรือคุณค่าของตัวเองในทางบวกของมนุษย์
เรา มนุษย์มีความแตกต่างในลักษณะมุมมองที่แต่ละคนคิดเห็นต่อตัวเองจึงเป็นที่เห็นพ้องกันทั่วไปว่า
คนที่มีความสุขจิตดี จะพยายามดำรงรักษา และยกระดับความรู้สึกยอมรับตัวเองได้ (เบนจามิน
ชไนเดอร์และเดวิด อี เบเวน, 2541, หน้า 114-126) ในงานบริการ ปัญหาจะอยู่ที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคล จึงขึ้นอยู่กับการรักษาและเสริมเน้นความต้องการได้รับการยกย่อง ซึ่งการยกระดับ
ความต้องการได้รับการยกย่องของผู้รับบริการทำได้โดยกลไกหลัก ๆ 3 วิธี ด้วยกันดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยความเข้าใจว่า ผู้รับบริการรู้สึกกับความต้องการได้รับการยกย่อง
ของตนเองอย่างไร
2. โดยการยอมรับความสำคัญของผู้รับบริการ ที่มีต่อองค์การบริการนั้น
ด้วยการแสดงออกในหลาย ๆ ลักษณะ
3. โดยการปฏิบัติกับผู้รับบริการ เสมือนหนึ่งเป็นผู้ใหญ่ผู้มีความสามารถตัดสินใจ
ได้อย่างเหมาะสม ในลักษณะที่จะช่วยให้ความคล่องตัว สะดวก รวดเร็วแก่การบริการ
ความต้องการความยุติธรรมเป็นเรื่องความรู้สึกของมนุษย์เกี่ยวกับลักษณะ วิธีการที่ผู้อื่น
ปฏิบัติต่อตนเอง ในแง่ของความยุติธรรม ความเป็นธรรม ชอบด้วยเหตุด้วยผลหรือความเสมอภาค
ช่วยอธิบายทัศนคติ และพฤติกรรมแปลก ๆ บางอย่างของมนุษย์ได้

เมื่อผู้ให้บริการมีความเข้าใจในตัวผู้รับบริการแล้วการศึกษาเรื่องจิตสำนึกของการ
ให้บริการก็ยังมีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าอุปนิสัยของบุคคล (หรือนิสัยความชอบ) ในการเป็นคน
ร่าเริงและมีความสุข กับความหงุดหงิด มองอะไรในแง่ร้ายแตกต่างกัน มีแนวโน้มว่าอุปนิสัยเหล่านี้
จะเริ่มอยู่กับตัวตั้งแต่ช่วงแรก ๆ ของชีวิต เมื่อทำงานก็นำเอาอุปนิสัยเหล่านั้นเข้ามาทำด้วย จึงได้มี
ผู้ออกแบบทดสอบจิตได้สำนักของการให้บริการ โดยไฮเกนและเพื่อนร่วมงาน ได้สร้างขึ้นเรียกว่า
Service orientation index-SOI (Hogan & Bush, 1984, p. 107 อ้างถึงใน พิมพ์ชนก คັນสนีย์, 2539,
หน้า 58) นอกจากนี้ยังมีแบบทดสอบที่คิดค้นโดย Core Corp เพื่อประเมินความกระตือรือร้น
ความสุภาพ ความเอื้อเฟื้อ และความสัมพันธ์กับผู้รับบริการ และแบบ ทดสอบคิดค้นโดย Personal
Decision's Inc เพื่อประเมินความมีไมตรีจิต ศักยภาพ ระดับที่คนมีพฤติกรรมสอดคล้องและยึดหลัก
ความเป็นจริง อหยาศัยนอบน้อม มีไหวพริบปฏิภาณ และมีจิตใจที่เปิดกว้าง (เบนจามิน ชไนเดอร์
และเดวิด อี เบเวน, 2541, หน้า 200)

ในด้านจิตสำนึกของการให้บริการกับการบริการทางการแพทย์ เนื่องจากพยาบาลเป็นส่วนหนึ่งของระบบการดูแลสุขภาพ เป็นบริการที่ให้การช่วยเหลือบุคคลเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคล โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพอนามัยที่ดีที่สุดตามสภาพของบุคคลในการดูแลสุขภาพช่วยเหลือผู้รับบริการนั้น ต้องให้การดูแลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ตลอดจนสังคมของผู้รับบริการด้วย พยาบาลจะต้องเผชิญกับความต้องการและความคาดหวังอันหลากหลายจากผู้รับบริการและญาติ ซึ่งต้องการได้รับการบริการที่มีคุณภาพที่สุดจากพยาบาล เช่น พยาบาลจะต้องยึดตลอดเวลา ไม่เหน็ดเหนื่อย โกรธไม่เป็น เป็นต้น ดังนั้นเพื่อตอบสนองต่อความคาดหวังและความต้องการของผู้รับบริการ จำเป็นอย่างยิ่งที่พยาบาลจะต้องหมั่น สังเกต ประเมินตนเอง และรู้จักให้กำลังใจตนเองอยู่เสมอหรือจะกล่าวง่าย ๆ ก็คือ การมีจิตสำนึกในการให้บริการอยู่เสมอ นั่นเอง (วันดี สุทธิรังษี, 2534, หน้า 23)

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาจิตสำนึกของการให้บริการพยาบาลนั้น ได้มีนักวิชาการเสนอแนวคิดว่า จิตสำนึกของการให้บริการของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายประการอัน ได้แก่ ความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ การมีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ การมีเจตคติที่ดีต่อตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า (สตีเฟน แมคคอเลย์ และซาร่าห์ คูก, 2538, หน้า 115) ปัจจัยด้านอาชญา (Dreyfus 1981, หน้า 254 อ้างถึงใน พรวิไล อรรถนัยรัตน์, 2540, หน้า 16) และด้านการฝึกอบรม (จิตตินันท์ เตะทะคุบต์, 2542, หน้า 40) อีกทั้ง (วันดี สุทธิรังษี, 2534, หน้า 25) แนวคิดว่าการที่พยาบาลจะเกิดจิตสำนึกของการให้บริการได้นั้น ควรมีความเข้าใจในผู้รับบริการ ตนเอง ตลอดจนงานและผู้ร่วมงาน ดังนี้

1. การเข้าใจผู้รับบริการพยาบาลต้องเข้าใจว่าบุคคลทุกคนเป็นระบบเปิด การเจ็บป่วยด้านสุขภาพจะมีผลต่อกาย จิต สังคม ของผู้รับบริการ ผู้รับบริการทุกคน มีคุณค่า ศักดิ์ศรี และสิทธิที่เขาพึงจะได้รับ ผู้รับบริการแต่ละคนจะมีความต้องการ และวิธีเผชิญปัญหาต่างกันขึ้นอยู่กับพื้นฐานและสภาพแวดล้อมของตัวเขา แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันก็คือ ผู้รับบริการทุกคนจะมีความคาดหวังสูงในตัวพยาบาลว่า เป็นบุคคลที่จะช่วยเหลือเขาได้เป็นอย่างดี สิ่งที่จะช่วยให้พยาบาลเข้าใจผู้รับบริการได้ดี ก็คือ หมั่นเอาใจเขามาใส่ใจเรา

2. การเข้าใจตนเองโดยมีขั้นตอนการพัฒนาการรู้จักตนเองอย่างมีสติ และทุกครั้งที่ยพยาบาลเผชิญปัญหาหรือขัดแย้งกับผู้บริการ ญาติหรือผู้ร่วมงาน ขอให้ใช้การรับฟังให้มากที่สุด พร้อมทั้งระลึกเตือนสติตัวเองตลอดเวลาว่าขณะนี้เรามีอารมณ์เช่นไร สาเหตุมาจากอะไร และพูดด้วยเหตุผล สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้พยาบาลมีสติมากขึ้นและปฏิบัติกรพยาบาลได้อย่างมีคุณภาพตลอดไป

3. การเข้าใจงานและผู้ร่วมงาน พยาบาลจะต้องเข้าใจว่างานพยาบาล คือ การให้ที่ไม่ได้หวังผลตอบแทน เป็นการบริการที่มีคุณค่า เป็นแหล่งที่พึ่งของผู้รับบริการ เป็นงานที่ต้องการการเสียสละอย่างสูงต้องการความมีน้ำใจ ความละเอียดรอบคอบ สำหรับผู้ร่วมงานนั้น พยาบาลจะต้องเข้าใจว่าผู้ร่วมงานเป็นบุคคลคนหนึ่งที่มีความแตกต่างเฉพาะบุคคลในทุก ๆ ด้าน เช่นเดียวกับผู้รับบริการและพยาบาล โดยทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ เช่น มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเอง ทุกชีวิตย่อมต้องการแรงกระตุ้นเพื่อการดำรงชีวิต พฤติกรรมทั้งหมดย่อมมีความหมาย พฤติกรรมไม่เคยคงที่และความสามารถในการเผชิญความเครียดในแต่ละคนแตกต่างกัน เป็นต้น

แนวทางและกลไกที่ใช้ในการสร้างจิตสาธารณะ อาจจะสรุปได้เป็น 3 กระบวนการ คือ

1. การสร้างความคิดเชิงบวก หมายถึงการสร้างตนให้คิดที่มุ่งประโยชน์ของผู้อื่นมากกว่ามุ่งประโยชน์ส่วนตน (Utilization VS individualization) ซึ่งปัจจัยที่จะก่อให้เกิดความถึงพร้อม (สัมมา) แห่ง ทัณฐิ ในทางพุทธศาสนาจะประกอบด้วยปัจจัย 2 ประการคือ

1.1 การเรียนรู้จากแหล่งอื่น (ปรโตโมสะ = Learning from others) ได้แก่ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนเล่าเรียน หาความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสืบทอดธรรมจากผู้เป็นกัลยาณมิตร

1.2 การคิดโดยใช้เหตุผล (โยนิโสมนสิการ = Reasoned Attention) ได้แก่ การใช้ความคิดถุวิธี การรู้จักคิดโดยมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะออกให้เห็นตามสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย

โดยสรุปความคิดเชิงบวก คือ ความคิดสร้างสรรค์เชื่อมโยงเหตุและผล ความคิดเชิงวิเคราะห์แยกแยะที่สัมพันธ์สิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

2. การยึดหลักธรรม/ คุณธรรมความดี เป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต โดยอาจจะคำนึงถึงกลไกและกระบวนการของหลักแห่งความดีงามดังนี้

2.1 หลักแห่งความพอเพียง ซึ่งจะเห็นได้จากการรู้จักจัดสรรทรัพย์ที่หามาได้ด้วย ความสุจริต โดยการแบ่งออกเป็น 4 ส่วน (โภคทรัพย์ 4) คือ แบ่ง 1 ส่วนไว้เลี้ยงตน แบ่งสองส่วนไว้ประกอบหน้าที่การงาน และแบ่ง 1 ส่วนสำหรับเก็บออม

2.2 หลักแห่งการสงเคราะห์ ได้แก่ การสงเคราะห์ด้วยการให้ที่แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ การให้สิ่งของ จะเป็นทรัพย์หรือวัตถุก็ได้ กับการให้ความรู้สั่งสอน (ธรรมทาน) การสงเคราะห์ที่เป็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ ประกอบด้วยเหตุผลที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความนิยมยินดี (ปิยวาจา) โดยสรุปก็คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือที่เป็นการให้ด้วยพฤติกรรม และการให้ด้วยวาจาที่อ่อนหวาน

ก่อให้เกิดความซาบซึ้งใจของผู้ฟัง จึงเป็นการสงเคราะห์ที่จะต้องปฏิบัติด้วยความเมตตา คือ ความหวังดีโดยไม่หวังผลตอบแทน

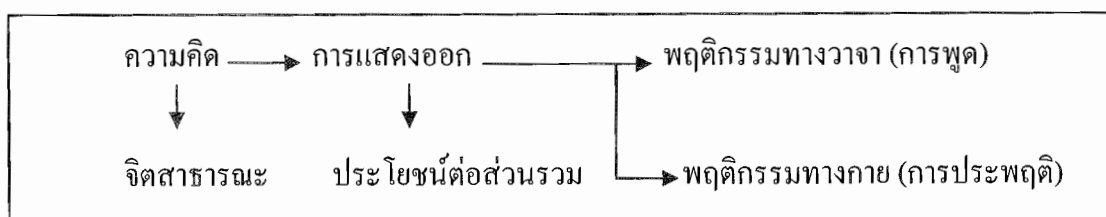
2.3 หลักแห่งการประพฤติ การกระทำที่เป็นประโยชน์ ได้แก่ ความช่วยเหลือที่มอบให้ผู้อื่นด้วยความเต็มใจในการประกอบกิจการงานต่าง ๆ การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมแก่ผู้อื่น

2.4 หลักแห่งการสงเคราะห์และทำคุณประโยชน์อย่างสม่ำเสมอ โดยไม่มุ่งหวังเอาผลประโยชน์เข้าสู่ตนเอง เป็นการสร้างจิตสาธารณะที่ช่วยเหลือ และทำตนเป็นประโยชน์ โดยการมีส่วนร่วมในกิจการต่าง ๆ ของส่วนรวม ด้วยการพิจารณาความเหมาะสมของกาลเทศะ และฐานะของตนเอง

2.5 หลักแห่งความเอื้ออาทร เพื่อสร้างจิตสาธารณะ ให้มีความเอื้อเฟื้อต่อบุคคลแวดล้อม และสิ่งแวดล้อม โดยการแสดงออกความเป็นกัลยาณมิตร ที่เป็นผู้ชี้ช่องทางประโยชน์ แนะนำให้ส่วนรวมดำเนินไปบนแนวทางประโยชน์ แนะนำให้ส่วนรวมดำเนินไปบนแนวทางของจริยธรรม เรียงลำดับความสำคัญของผู้รับความเอื้ออาทร ซึ่งอาจจะเป็น

1. เอื้ออาทรด้วยการบูชา บำรุงให้มีความสุข คือ การเอื้ออาทรต่อบิดามารดา
2. เอื้ออาทรด้วยการประพฤติตนเป็นเจ้าบ้านปกป้องคุ้มครอง ดูแล คือ การเอื้ออาทรต่อบุตร ภรรยา และคนในปกครอง
3. เอื้ออาทรด้วยการแสดงความเคารพการวะ คือ การเอื้ออาทรโดยเคารพต่อผู้ทำหน้าที่สั่งสอน ชี้แนะประโยชน์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ
4. การประกอบกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ในการแสดงออกถึงความมีจิตสาธารณะ เช่น การเข้าร่วมอาสาทำกิจกรรมของส่วนรวม ที่เป็นการสร้างสรรค์ เช่น ปลูกป่า อนุรักษ์การจับจ่ายใช้สอยอย่างประหยัด การรีไซเคิลของที่ใช้แล้ว การสร้างโลกสีเขียว การใช้จักรยานแทนยานพาหนะที่ใช้เชื้อเพลิง ฯลฯ

การทำงานของจิตสาธารณะเป็นจิตที่ปรากฏรูปออกมาเป็นความคิด ซึ่งจะส่งผลให้มีการแสดงออก 2 ทาง คือ ทางวาจาและทางพฤติกรรม หากจะสรุปให้เห็นเป็นแผนผัง ก็จะแสดงได้ดังนี้

ภาพที่ 2 การทำงานของจิตสาธารณะเป็นจิตที่ปรากฏรูปออกมาเป็นความคิด

จากการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมส่วนใหญ่ ผลลัพธ์จะเกิดขึ้นนั้นมีประโยชน์อย่างมากที่ส่งผลต่อ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชากร สามารถทำให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกัน มีความสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน จะมีแต่การก่อให้เกิดความปรารถนาดีต่อกัน อันจะส่งผลให้ช่วยเหลือกัน ให้กิจการก้าวหน้า และท้ายสุดจะส่งผลให้โลกทั้งโลกมีความสุข

รูปแบบของจิตสำนึกสาธารณะ

รูปแบบของจิตสาธารณะหรือจิตสำนึกสาธารณะนั้น มีการแบ่งรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งแบ่งรูปแบบของจิตสำนึกไว้ดังนี้

สมพงษ์ สิงหะพล (2542, หน้า 15-16) ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่ามีอยู่ 3 ด้านหลัก ๆ คือ

1. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้การศึกษาไทยมุ่งเน้นปลูกฝังมานาน เกิดบ้าง ไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลงสติที่ทุกสังคมพยายามที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น

2. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง สังคมหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย

3. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม จิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น

การพัฒนาความคิดเชิงจิตสำนึกสาธารณะ

การพัฒนาความคิดเชิงจิตสำนึกสาธารณะตามแนวการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก มีหลักสำคัญในการพัฒนาโดยวิธีนี้ก็คือ สร้างให้เกิดความขัดแย้งในความรู้ขึ้นภายในบุคคล โดยเสนอให้เขาได้รับความรู้ใหม่ซึ่งขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับความรู้เดิมของเขา จากนั้นมีวิธีซึ่งทำให้เขาเข้าใจและเห็นด้วย พร้อมกับยอมรับเอาความรู้หรือเหตุผลใหม่นั้นเข้าไปเป็นของเขา โดยใช้การอภิปราย การเสนอคำตอบในขั้นสูงกว่าให้ การใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนหรือการใช้ตัวแบบการสร้างให้เกิดความขัดแย้งหรือความไม่สมดุลทางความรู้ เป็นการทำให้เกิดความตึงเครียด อันเป็นผลให้บุคคลพยายามที่จะปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากการถูกบีบคั้น พ้นจากความขัดแย้งภายในไปสู่ความสงบสมดุล ซึ่งลักษณะดังกล่าวคล้ายกับลักษณะของความอยากหรือแรงขับที่จะทำ

ให้คนต้องการค้นคว้า สำรวจ ต้องการการตอบสนองทางประสาทหรือการเคลื่อนไหว ไปสู่ความพอใจความสำเร็จ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและลดความขัดแย้ง ฮอฟแมน (Hoffman, 1977, pp. 123-114 อ้างถึงใน โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ, 2545, หน้า 46)

ทูเรียล (Turid, 1966 อ้างถึงใน โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ, 2545, หน้า 26)

ได้อธิบายว่า ความขัดแย้งหรือการขาดดุลยภาพในเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลอาจทำให้เกิดได้ โดยให้เขาได้รับเหตุผลเชิงจริยธรรมซึ่งไม่สอดคล้องกับระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมเดิมของเขา ถ้าเหตุผลใหม่ที่เสนอให้เป็นระดับที่สูงกว่า และเขาสามารถที่จะหาข้อโต้แย้งซึ่งรวมเอาเหตุผลขั้นใหม่เข้าไว้ด้วยแล้ว ก็จะทำให้เกิดความสมดุลขึ้น

โดยสรุปคุณลักษณะของจิตสาธารณะประกอบด้วยประเภทของจิตสาธารณะระดับของจิตสาธารณะ แนวทางและกลไกของจิตสาธารณะ และรูปแบบของจิตสาธารณะ พัฒนาเป็นจิตสำนึก การให้บริการ จิตสาธารณะมีลักษณะผสมผสานของประเภทของจิตสำนึกทางจิตวิทยาและจิตสำนึกทางการเมือง ผลจากความแตกต่างของระดับจิตสำนึกที่แตกต่างกันทำให้นักคนมีพฤติกรรมที่แสดงออกแตกต่างกันซึ่งกลไกการสร้างจิตสาธารณะคือการสร้างความคิดเชิงบวก การยึดหลักความพอเพียง ความเอื้ออาทรและการทำคุณประโยชน์แก่สังคม

ความสำคัญของการมีจิตสำนึกสาธารณะ

การที่คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากันกันในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ นอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลก ดังนี้ (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, 2543, หน้า 22-29)

1. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนไม่เกิดการพัฒนา และยั่งยืนไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง

2. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง

3. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์สิน กลัวเสียเวลาหรือกลัวเป็นที่รบกวนจากบุคคลอื่น

ในระดับชาติถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสำนึกสาธารณะแล้วจะทำให้เกิด

1. วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ อาทิ วิกฤตเศรษฐกิจสังคม ขาดเสถียรภาพทางการเมือง การชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ

2. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการใดออกมาใช้ ก็จะไม่ได้อะไรเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

3. ประเทศชาติไร้เกียรติ ไร้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่น มองด้วยสายตาเหยียดหยาม ดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา

ในระดับโลกถ้าบุคคลชาวจิตสำนึก จะทำให้เกิดการเอาเปรียบระหว่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหาในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครอง เพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา

2. เกิดการกลั่นแกล้ง แกร่งแย่งหรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้าทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน

3. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่น เผ่าพันธุ์อื่นว่ามีความเจริญหรือมีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติอื่น

จิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณธรรมหนึ่งของพลเมือง และเป็นวาทกรรมย่อยในวาทกรรมใหญ่เรื่องประชาสังคม คุณค่าและจิตสำนึกเป็นจิตวิญญาณของสังคม บุคคล องค์กร หรือสังคม สังคมที่ไม่มีคุณค่าและจิตสำนึก ทำให้ขาดพลังในการสร้างสรรค์ เมื่อเกิดจิตสำนึกสาธารณะจะทำให้เกิดประชาสังคมก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม ซึ่งจะทำให้ การเมือง เศรษฐกิจ ศีลธรรมดี (ประเวศ วะสี, 2545, หน้า 20)

ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะ

ทฤษฎีทางจริยธรรมกับความคิดเชิงจิตสำนึกสาธารณะ ความคิดเชิงจิตสำนึกสาธารณะ เป็นส่วนหนึ่งของความคิดเรื่องการพัฒนาจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) ตามแนวคิดของโคลเบอร์ก ซึ่งเป็นลักษณะของการคิดในระดับต่าง ๆ ที่บุคคลใช้เป็นหลัก ในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับจริยธรรม โคลเบอร์กเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งทฤษฎีพัฒนาการด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โดยใช้กรอบทฤษฎีพัฒนาการด้านการคิด (Theory of Cognitive Development) ของเพียเจต์เป็นแนวในการศึกษาค้นคว้า โคลเบอร์กและคณะ ได้ทำการวิจัยหลายลักษณะในหลายวัฒนธรรม สามารถสรุปว่า 1) พัฒนาการทางจริยธรรมมีพื้นฐานมาจากการพัฒนาการด้านการคิดซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการใช้เหตุผล 2) เหตุผลเชิงจริยธรรมแบ่งเป็นระดับต่าง ๆ และมีขั้นตอนของพัฒนาการที่เป็นสากล และ 3) โครงสร้างของจริยธรรมแตกต่างจากเนื้อหาของจริยธรรม พัฒนาการทางจริยธรรมเป็นผลจากอิทธิพลด้านโครงสร้าง

ทางความคิด ดังนั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมจึงไม่ใช่คำพูด แต่เป็นระดับความคิดที่บุคคลใช้เป็นเหตุผลในการตัดสินใจ (Arbuthnot & Faust, 1981, p. 382) โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1984, pp. 21-23) จำแนกโครงสร้างของเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็น 3 ระดับ 6 ขั้น คือ

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level) เป็นพัฒนาการในช่วงอายุประมาณ 2-12 ปี ผู้มีพัฒนาการในระดับนี้จะยังไม่มีหลักการเป็นของตนเอง ระดับนี้แบ่งเป็น 2 ขั้น คือ จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่เกิดจากแรงผลักดันภายนอกตน เช่น อำนาจจากผู้ใหญ่ เหตุผลในการตัดสินใจคือ เพื่อหลบหลีกการถูกลงโทษทางกาย หรือเพื่อประนีประนอมกับอำนาจ ไม่มีความเป็นอิสระในการตัดสินใจ อีกขั้นหนึ่งคือ จริยธรรมเฉพาะบุคคล หรือจริยธรรมแบบเครื่องมือ เป็นจริยธรรมที่มุ่งที่ตัวบุคคล ไม่ได้ใช้หลักการเดียวกันกับทุกคนที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล เพื่อการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน จะพิจารณาความถูกต้องในลักษณะสัมพัทธ์คือเห็นว่าความถูกต้องดังกล่าวเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล (Relatively) ไม่มีมาตรฐานเดียวกัน

ระดับที่ 2 ระดับกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เป็นพัฒนาการในช่วงอายุประมาณ 12 ปี ขึ้นไป ผู้มีพัฒนาการในระดับนี้จะสามารถเข้าใจความหมายของสังคมที่มีต่อตน และใช้เหตุผลที่สอดคล้องกับค่านิยมและกติกาสังคม ระดับนี้มี 2 ขั้น คือ จริยธรรมแบบมุ่งสัมพันธภาพระหว่างบุคคล เหตุผลที่ใช้ เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของผู้อื่น มุ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ต้องการให้ผู้อื่นทำกับตนดังที่ตนทำกับผู้อื่น และจริยธรรมแบบคำนึงถึงระบบสังคม ผู้ที่มีพัฒนาการในขั้นนี้จะเข้าใจหน้าที่ที่ตนจะต้องมีต่อสังคม ดังนั้นจึงต้องปฏิบัติตามกติกา

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional Level) เป็นพัฒนาการในช่วงอายุประมาณ 20 ปีขึ้นไป ระดับนี้มี 2 ขั้น คือ จริยธรรมแบบสิทธิมนุษยชนและความผาสุกของสังคม ผู้มีพัฒนาการในขั้นนี้ใช้เหตุผลว่า เพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก การเชื่อฟังกฎหมายก็เพราะกฎหมายเป็นสัญญาประชาคมที่มีไว้เพื่อพิทักษ์สิทธิหรือเพื่อให้สังคมคงอยู่ และ จริยธรรมสากล หรือขั้นหลักการ ผู้ที่มีพัฒนาการในขั้นนี้มีความเชื่อที่เป็นเหตุผลสากล ยึดความยุติธรรมเป็นเหตุผลในการตัดสินใจ เคารพความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ขั้นนี้เป็นขั้นย้อนกลับของขั้นที่ 5 ในแง่ที่ว่าขั้นที่ 5 จะรักษาประโยชน์ส่วนรวม แต่ขั้นที่ 6 จะคำนึงถึงเอกัตบุคคลด้วย

โดยสรุปโคลเบอร์กเชื่อว่า จริยธรรมมีการพัฒนาตามระดับวุฒิภาวะ เพราะจริยธรรมเกิดจากกระบวนการไตร่ตรองตามเหตุผลของแต่ละบุคคล การไตร่ตรองตามเหตุผลนั้นขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางปัญญา เมื่อมนุษย์เกิดการพัฒนาการเรียนรู้มากขึ้น โครงสร้างของสติปัญญาเพิ่มขึ้น จริยธรรมก็จะพัฒนาตามวุฒิภาวะ แต่ไม่ใช่การเกิดจริยธรรมใหม่มาแทนที่จริยธรรมเก่า เนื่องจากจริยธรรมนั้นเกิดจากปัญญา ดังนั้นจริยธรรมเก่ายังมีรากแก้วฝังอยู่แต่จะพัฒนาไปตามกาลเวลาที่

มนุษย์พัฒนาขึ้นตามวิวัฒนาการ เกิดจริยธรรมใหม่เพิ่มเติมจากจริยธรรมเก่า โดยจริยธรรมใหม่นั้นเกิดจากความสามารถที่พัฒนาขึ้นจากการคิดของมนุษย์ ซึ่งโคลเบิร์กเชื่อว่าการพัฒนาเป็นขั้น ๆ จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง ตามลำดับอย่างแน่นอนตายตัว (Invariant) ไม่มีการข้ามขั้น ไม่มีการสลับขั้น และไม่มีการเร่งขั้น

แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล

แนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล อาน (Ian, 1977, p. 12) เชื่อว่า การที่ปัจเจกบุคคลเข้าเป็นสมาชิกของสังคม เพราะเขามีเจตจำนงที่จะให้ตัวเองมีความมั่นคงปลอดภัย คนสร้างสังคมขึ้นมา ก็เพื่อประโยชน์ของตนเอง จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของสังคมไม่ใช่เพื่อตัวสังคมเอง หากแต่เพื่อปัจเจกบุคคล นั่นคือสังคมรับใช้บุคคล หรือสังคมเพื่อบุคคล “บุคคลจะมีสำนึกต่อผู้อื่น トラบเท่าที่เขาประจักษ์ว่า ส่วนรวมหรือสังคมคือแหล่งที่มาแห่งความมั่นคงและปลอดภัยที่สำคัญสำหรับชีวิตส่วนตัวของเขา ตรงกันข้ามเมื่อใดที่ปัจเจกบุคคลประจักษ์ว่าสังคมไม่สามารถให้สิ่งนี้ได้ (เช่น กรณีสังคมไม่มีความยุติธรรม สังคมเต็มไปด้วยการกดขี่ เป็นต้น) จิตสำนึกก็จะมีได้ยาก” เป็นจิตสำนึกเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยของบุคคล หรือจิตสำนึกที่มีตัวบุคคลเป็นศูนย์กลาง การส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึก ทำได้โดยทำให้สังคมเป็นแหล่งที่ให้ความมั่นคงปลอดภัยอย่างแท้จริง เพื่อให้ปัจเจกตระหนักว่า ความมั่นคงปลอดภัยของเขา ไม่สามารถจะดำรงอยู่ได้เลย ถ้าปราศจากความมั่นคงปลอดภัยของสังคม สังคมเป็น “เครื่องมือ” ที่มนุษย์ “สร้าง” ขึ้นมาเพื่อความอยู่รอด และมั่นคงปลอดภัยของตน

แนวความคิดบุคคลเพื่อสังคม

เป็นแนวคิดที่มองกลับกันกับแนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล คือ เห็นว่า สังคมเป็นสิ่งที่มีความอยู่ ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ไม่ใช่เครื่องมือที่ปัจเจกสร้างขึ้น เพื่อความอยู่รอด การดำรงอยู่ของสังคมมิได้ขึ้นอยู่กับปัจเจก “บุคคลเป็นฝ่ายที่ต้องยอมให้แก่สังคม หรือขึ้นอยู่กับสังคม บุคคลมีหน้าที่รับใช้เป้าหมายของสังคม” เอมิลี เดิร์กฮาม (Emile Durkheim) อาน (Ian, 1977, p. 13) เชื่อว่า กลุ่มคน เป็นเพียงวัตถุดิบที่สังคมจะเกิด และสิ่งที่จะทำให้เกิดสังคมไม่ใช่ความปรารถนาที่จะมั่นคงปลอดภัยของแต่ละคน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ต่อกันอย่างยั่งยืนของคนเหล่านั้น เบื้องหลังความสัมพันธ์นี้ เรียกว่า อารมณ์ (Sentiment) ความรู้สึกผูกพันว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม (Sense of Belonging) และระบบความเชื่อร่วมกันของคนในกลุ่ม (Belief System) บุคคลยอมปฏิบัติตามกลุ่มแม้จะขัดใจ เพราะ “สำนึกในกลุ่ม” (Collective Conscience) สำนึกในกลุ่มดำรงอยู่ได้เพราะ 3 สิ่งข้างต้น บุคคลไม่เพียงสำนึกว่ากลุ่มมีความสำคัญเหนือกว่าตนเท่านั้น แต่ยังสำนึกว่า ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้นด้วย สังคมสมัยใหม่มีความซับซ้อน ความสัมพันธ์อันเป็นสิ่ง “เชื่อมประสาน” คือ ความผูกพันเชิงพันธะสัญญา (Contractual Relations) ทำให้ “สำนึกกลุ่ม”

ดำรงอยู่ได้ โดยที่แต่ละคน แต่ละหน่วยที่แตกต่างกัน ต่างสำนึกว่า ผู้อื่น กลุ่มอื่น เป็นส่วนหนึ่งในสังคมเดียวกัน หน้าที่แต่ละหน่วย ยังพลให้สังคมดำรงอยู่ได้ เจกเช่น อวัยวะที่แตกต่างกัน อันประกอบเป็นองค์อินทรีย์ (Organism) เรียกว่า เอกภาพแบบองค์อินทรีย์ (Organic Solidarity) คือเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้เพราะการทำหน้าที่ของอวัยวะแต่ละส่วนที่แตกต่างกัน “เป็นสำนึกที่มีสังคมเป็นศูนย์กลาง”

สรุปจากแนวความคิดสังคมเพื่อบุคคล และแนวความคิดบุคคลเพื่อสังคม จิตสำนึกสาธารณะอาจเกิดขึ้นและดำรงอยู่บนพื้นฐานของความสนใจในผลประโยชน์ที่ตัวเองจะได้รับจากส่วนรวม (Self Interest) หรืออาจจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่โดยอาศัย ความสำนึกในส่วนรวม สำนึกต่อผู้อื่นเป็นที่ตั้ง ปราศจากความสนใจในผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับโดยสิ้นเชิงก็ได้

พฤติกรรมเชิงจิตสำนึกสาธารณะ

พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของมนุษย์ซึ่งเป็นการแสดงออกในการตอบสนองหรือโต้ตอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในสภาพการณ์ใด สภาพการณ์หนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ ได้ยิน นับได้ อีกทั้งวัดได้ตรงกันด้วยเครื่องมือที่เป็นวัตถุวิสัยหรือเป็นปรนัย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกหรือการตอบสนองนั้น เกิดได้ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย เช่น การร้องไห้ การคิด การกิน การอ่าน หนังสือ การเต้นของหัวใจ การกระตุกของกล้ามเนื้อ (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541, หน้า 3)

พฤติกรรม หมายถึง การกระทำซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึก นึกคิด ความต้องการของจิตใจที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าซึ่งอาจสังเกตเห็นได้โดยตรงหรือทางอ้อม บางลักษณะอาจสังเกตได้โดยไม่ใช้เครื่องมือช่วย หรือต้องใช้เครื่องมือช่วย การปฏิบัติตนมีความสัมพันธ์กับจิต โดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างจิตและการปฏิบัติตน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทำงานของสมองและการแสดงออกทางร่างกายนั่นเอง ซึ่งจะมีการแสดงออกได้ 3 แนวทางสำคัญ ๆ คือ (ถักขณา สรวิวัฒน์, 2544, pp. 15-16)

1. สมอง คือ อวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายที่เป็นรูปธรรมแต่มีกระบวนการทำงานเป็นนามธรรมเนื่องมาจากจิตใจ ความสมบูรณ์หรือความบกพร่องของสมองย่อมส่งผลให้มีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสมหรือเบี่ยงเบนไปจากสภาพปกติได้

2. อวัยวะรับความรู้สึก คือ ประสาทสัมผัสแต่ละด้านของร่างกายที่สามารถรับรู้ได้จากการสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นด้วยภาพ เสียง กลิ่น หรืออากาศ ถ้าประสาทสัมผัสทุกด้านมีความปกติดี การรับรู้ความรู้สึกจากสิ่งเร้าที่มาสัมผัสย่อมจะส่งผลต่อกระบวนการทำงานของจิตที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง แต่ตรงกันข้ามถ้าประสาทสัมผัสมีความบกพร่อง ความรู้สึกย่อมมีความคลาดเคลื่อน สมองก็จะได้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนไป

3. เส้นประสาท เป็นเส้นทางที่นำคำสั่งจากสมองไปสู่อวัยวะเคลื่อนไหวหรือระบบกล้ามเนื้อและนำความรู้สึกจากประสาทสัมผัสไปสู่สมอง ถ้าเส้นประสาทมีความสมบูรณ์เป็นปกติ การนำคำสั่งไปยังอวัยวะเพื่อแสดงพฤติกรรมการรับสัมผัสย่อมราบรื่นเป็นไปตามความต้องการ แต่ถ้ามีข้อบกพร่อง เช่น กระดูกอาจมีหินปูนเกาะและกดทับเส้นประสาท อาจมีผลให้การเคลื่อนไหวบกพร่องก็ได้

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของการปฏิบัติตนเชิงจิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง การปฏิบัติตนที่แสดงออกถึงลักษณะ ดังองค์ประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะเป็นคุณสมบัติด้านคุณธรรม และจริยธรรมของพยาบาลที่สังคมคาดหวังดังนี้

1. มีสมรรถนะให้คำปรึกษาด้านจริยธรรมที่เกี่ยวกับสุขภาพ
2. มีความปรารถนา และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ประชาชน
3. มีค่านิยมร่วมในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม
4. มีคุณธรรม จริยธรรมในด้านส่วนตัว และหน้าที่การงาน
5. มีความจงรักภักดีต่อหน่วยงาน และองค์การ
6. ตระหนักและคำนึงถึงคุณค่าของวิชาชีพและสิทธิมนุษยชนของผู้รับบริการ
7. ใฝ่ดี ชำรงรักษาเอกลักษณ์ไทยที่พึงประสงค์

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

การมีจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคลสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่ง ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม ศัญจร (2543, หน้า 13) สรุปว่า จิตสาธารณะ หรือ จิตสำนึกทางสังคม อยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคม เป็นภาวะที่ลึกซึ้งซึ่งมีผลต่อจิตสำนึกด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกลา และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน คูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาดนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้

จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนักแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสมสำนักเหล่านั้น

โกศล มีความดี (2547) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสาธารณะของ ข้าราชการตำรวจ โดยศึกษาปัจจัยเชิงเหตุ 3 ปัจจัย คือ 1) จิตลักษณะ ได้แก่ เจตคติ การรับรู้ ความสามารถของตน และลักษณะมุ่งอนาคต-ควบคุมตน 2) สภาพแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรมองค์การ การได้รับแบบอย่างจากผู้บังคับบัญชา และการสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย การสนับสนุนจากครอบครัว ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และประชาชน และ 3) ลักษณะทางจิตสังคม ได้แก่ รายได้ และอายุ

ไชยรัตน์ ศิรินคร (2548) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะในด้านสิ่งแวดล้อม ที่มีความใกล้เคียงกันกับเรื่องจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย ประกอบด้วยปัจจัย 3 ด้านคือ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ความรู้ และความคิดเห็น ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ-สังคม ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ และปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม และ ช่องทางการสื่อสาร

การเกิดจิตสำนึกสาธารณะไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียง อย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทุกสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามา โดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคลระลึกรู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายใน และภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน จากโครงสร้างเหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์กกล่าวถึงพัฒนาการและเหตุผล เชิงจริยธรรมเกี่ยวข้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ สรุปได้ว่า ความคิดเชิงจิตสำนึก สาธารณะมีพื้นฐานจากการพัฒนาด้านการคิดและได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางความคิด เมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้นพัฒนาการทางปัญญาและกระบวนการทางจริยธรรมมีการไต่ระดับ ตามเหตุผลจากการเรียนรู้ ในช่วงก่อนวัยรุ่นพัฒนาการทางจริยธรรมจะได้รับอิทธิพลจากแรงผลักดัน ภายนอก เมื่อเข้าสู่ระยะวัยรุ่นพัฒนาการทางจริยธรรมจะเป็นระยะที่เข้าใจความหมายที่สังคม มีต่อตน มุ่งหวังที่สัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล เข้าใจหน้าที่ของตนต่อสังคม และเมื่ออายุมากกว่า 20 ปี พัฒนาการขั้นนี้จะใช้เหตุผลเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากในสังคม

ในการศึกษาทางสังคมอธิบายว่าจิตสำนึกสาธารณะอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัย 2 ส่วน คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจถึงคุณค่าต่าง ๆ ส่วนปัจจัยภายนอก ในเชิงสังคมวิทยาประกอบด้วย สัมพันธภาพของมนุษย์ การเลี้ยงดูขัดเกลาทางสังคม ภาวะแวดล้อม

ทางครอบครัว เพื่อนและภาวะแวดล้อมในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับอิทธิพลตามทฤษฎีของ โคลเบอร์ก ดังกล่าวข้างต้น

ด้านการทบทวนงานวิจัย ไม่พบการศึกษาด้านเส้นอิทธิพลแต่พบว่ามีการศึกษาด้านปัจจัยต่าง ๆ แนวคิดเชิงสังคมวิทยาและทฤษฎีจริยธรรมของโคลเบอร์ก ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าวิจัยจึงขอนำแนวคิดทั้ง 2 ส่วนเป็นแนวทางในการศึกษาอิทธิพลต่อจิตสาธารณะของพยาบาลต่อไป สามารถสรุปรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

สมรรถนะส่วนบุคคล

เป็นกระบวนการคิด การพิจารณาตัดสินใจการให้คุณค่าและความดีงาม จะส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติของคนแต่ละคนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากภายในตัวบุคคล จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด จิตสำนึกของบุคคลเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ช่วยเสริมสร้างความรู้ให้แก่บุคคลตามกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะก็มีส่วนในการเสริมสร้างให้บุคคลเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่าง ๆ ขึ้นในสังคม (ไพฑูริย์ วัฒนธรรมศิริ และสังคม สัจจร, 2543; สุพจน์ ทราญแก้ว, 2546) ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาจากตัวแปรสังเกตได้ 2 ตัวแปรคือ

1. เจตคติต่อจิตสำนึกสาธารณะ

เจตคติ หมายถึง อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อ ที่หมายในทางสนับสนุนหรือต่อต้าน ในที่นี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงเจตคติแบบองค์ประกอบเดียว คือ อารมณ์ความรู้สึก (บุญมี เตื่อนันต์กุล, 2539, หน้า 7-9 อ้างถึงใน โกศล มีความดี, 2547, หน้า 19) โดยที่ลักษณะของเจตคติสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) มีทิศทาง (Direction) กล่าวคือในองค์ประกอบทางการรู้คิดสามารถวัดได้ว่าบุคคลรู้ว่สิ่งนั้นดีหรือเลว เป็นความรู้สึกประเมินค่า สามารถวัดได้ว่าบุคคลรู้สึกชอบ พอใจ หรือไม่ชอบ ไม่พอใจสิ่งนั้น มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์ ส่วนองค์ประกอบทางการพร้อมกระทำสามารถวัดได้ว่าบุคคลพร้อมให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เข้าใกล้ชิดหรือพร้อมที่จะทำลายขัดขวางสิ่งนั้น และ 2) มีปริมาณ (Magnitude) คือ ความเข้มข้นหรือปริมาณความรุนแรงของเจตคติที่มีต่อสิ่งนั้นไปในทางบวกหรือลบ บุคคลอาจมีเจตคติต่อสิ่งหนึ่งอย่างรุนแรงแต่มีเจตคติต่ออีกสิ่งหนึ่งเพียงบางเบา ขึ้นอยู่กับความสำคัญของสิ่งนั้น ๆ หรือความเกี่ยวข้องของสิ่งนั้นกับบุคคล (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, หน้า 5-9)

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดที่แบ่งเจตคติออกเป็นองค์ประกอบเดียว จึงหมายถึงความเข้มของอารมณ์ ความรู้สึกทางบวกหรือทางลบในทางสนับสนุนหรือต่อต้านที่หมายทางจิต ได้แก่ วัตถุประสงค์ ความคิด แบบแผนการกระทำ รูปแบบความประพฤติ อุดมการณ์ หลักจริยธรรม หรือสัญลักษณ์ที่บุคคลแสดงอารมณ์ความรู้สึกทางบวก หรือทางลบก็ได้ เมื่อบุคคลรู้ว่สิ่งใดมีโทษจะ

เกิดความรู้สึกไม่พอใจสิ่งนั้น ในทางตรงข้ามหากบุคคลรู้ว่าสิ่งใดมีประโยชน์โดยตรงต่อตนเองจะเกิดความรู้สึกพอใจสิ่งนั้น แต่ถ้ารู้ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อคนอื่นโดยส่วนรวม โดยที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองไม่มากนักจะรู้สึกพอใจเพียงเล็กน้อย การที่บุคคลจะรู้สึกพอใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นเป็นประโยชน์ต่อตนเองเพียงเล็กน้อยหรือไม่มีเลย แต่ถ้าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและมนุษยชาติ แสดงว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง (McGuire, 1969 อ้างถึงใน วิรัตน์สิลา, 2542)

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีการศึกษาเจตคติของพยาบาลวิชาชีพ แต่พบว่า หุทัย อาจปฐ (2544) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง กับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล เขตกรุงเทพมหานคร

นอกจากนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียน นิสิต และประชาชน ดังเช่น งานของ โกศล มีความดี (2546) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของข้าราชการตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการตำรวจที่มีจิตลักษณะแตกต่างกัน มีจิตสำนึกสาธารณะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 ข้าราชการตำรวจที่เจตคติจิตสาธารณะที่ดี มีการรับรู้ความสามารถของตนสูง มีลักษณะมุ่งอนาคต ควบคุมตนเองสูงมีจิตสำนึกสาธารณะสูงกว่าข้าราชการตำรวจที่มีเจตคติต่อจิตสาธารณะที่ไม่ดี มีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ มีลักษณะมุ่งอนาคต และควบคุมตนเองต่ำ

รุ่งจิตร กองคำ (2541, หน้า 44) ได้ศึกษาจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วย “สิ่งที่อยู่รอบตัว” ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการสอนโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย แบบวัดจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแบบวัดที่กำหนดสถานการณ์และตัวละครให้ โดยมีตัวเลือก 4 ตัวเลือก แต่ละตัวเลือกแสดงระดับขั้นพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผลการวิจัย พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัยมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ศิริณี อุปละ (2541, หน้า 40) ได้ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกและความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยใช้การสอนแบบโครงการสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คะแนนความสามารถในการแก้ปัญหานักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของนักเรียนสูงกว่า

ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 พฤติกรรมการแก้ปัญหาของนักเรียนตามขั้นตอนการสอนแบบโครงงานส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

ไชยรัตน์ ศิรินคร (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกส่วนใหญ่ร้อยละ 51.80 มีระดับจิตสำนึกสาธารณะอยู่ในระดับสูง และปัจจัยที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะมูลฝอยจำนวนการมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับปลูกสร้างจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย และจำนวนช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยโดยตัวแปรเหล่านี้ มีทิศทางสัมพันธ์กัน

2. การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self - efficacy)

เบนดูรา (Bandura, 1986) มีความเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้น มีผลต่อการกระทำของบุคคล เป็นการที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง ที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งสามารถแสดงได้ ดังภาพที่ 3

ความคาดหวังเกี่ยวกับผลที่จะเกิดขึ้น			
การรับรู้ความสามารถ ของตนเอง	สูง	มีแนวโน้มที่จะทำแน่นอน	มีแนวโน้มที่จะไม่ทำ
	ต่ำ	มีแนวโน้มที่จะไม่ทำ	มีแนวโน้มที่จะทำแน่นอน

ภาพที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนเอง และความคาดหวังผลที่จะเกิด

(Bandura, 1986 อ้างถึงใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2541)

การรับรู้ความสามารถของตนเอง หมายถึง การที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ในสถานการณ์ที่บางครั้งอาจคลุมเครือ ไม่ชัดเจน มีความแปลกใหม่ ที่ไม่สามารถทำนายสิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ การรับรู้ความสามารถของตนไม่ได้ขึ้นอยู่กับทักษะที่บุคคลมีอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น หากขึ้นอยู่กับความคิดของบุคคลว่า เขาสามารถทำอะไร ได้ด้วยทักษะที่เขามีอยู่ ประทีป จินน์ (2539 อ้างถึงใน โกศล มีความดี, 2547)

โกสล มีควมดี (2547) การรับรู้ความสามารถของตนเอง หมายถึง การรับรู้ความสามารถของตนในการแสดงจิตสาธารณะ ว่าตนสามารถทำได้หรือไม่ และมีความมั่นใจในการแสดงจิตสาธารณะมากน้อยเพียงใด

พรพรหม พรศพวก (2550) การรับรู้ความสามารถของตน หมายถึง การที่นักเรียนรับรู้ความสามารถของตนในการแสดงจิตสาธารณะว่าตนเองสามารถทำได้หรือไม่ และมีความมั่นใจในการแสดงจิตสาธารณะในระดับใด

เบนดูรา (Bandura, 1986) กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถของตนเอง คือ การที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง ที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองมีความสำคัญ และมีผลต่อการกระทำ การเลือกกิจกรรม การใช้ความอดทน ความพยายามในการทำงาน การคิด และตอบสนองต่ออารมณ์ของบุคคล โดยเห็นว่าความสามารถของบุคคลนั้น ไม่ตายตัว แต่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ดังนั้นสิ่งที่กำหนดประสิทธิภาพของการแสดงออก จึงขึ้นอยู่กับ การรับรู้ความสามารถของตนเองในสถานการณ์นั้น ๆ

การพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง

1. ประสบการณ์ที่ประสบความสำเร็จ (Mastery Experiences) ซึ่งเบนดูราเชื่อว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง เนื่องจากว่าเป็นประสบการณ์ตรงที่บุคคลได้รับและประสบความสำเร็จทำให้เพิ่มความสามารถของตนเองได้เพราะบุคคลจะเชื่อว่าเขาสามารถที่จะทำได้ ดังนั้นในการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง จำเป็นที่จะต้องฝึกให้เขามีทักษะเพียงพอที่จะประสบความสำเร็จได้พร้อมๆ กับการทำให้บุคคลรับรู้ว่ามีประสิทธิภาพในการกระทำเช่นนี้จะทำให้เขาใช้ทักษะที่ได้รับการฝึกมานั้น ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด บุคคลที่ได้รับรู้ว่าตนเองมีความสามารถนั้นจะไม่ยอมแพ้อะไรง่าย ๆ แต่จะพยายามทำงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ต้องการ การที่บุคคลทำงานแล้วประสบความสำเร็จซ้ำ ๆ กันหลาย ๆ ครั้ง จะทำให้บุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนเองเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ว่าบางครั้งงานนั้นจะเกิดความล้มเหลวบ้างก็ตาม แต่ก็จะมีผลมากนัก เพราะบุคคลจะมองว่าการที่เขาประสบความสำเร็จ ความล้มเหลวนั้นอาจมาจากปัจจัยอื่น ๆ เช่น เขายังใช้ความพยายามไม่เพียงพอหรือใช้วิธีการทำงานที่ไม่เหมาะสมมากกว่าที่เขาจะระบุว่าเขาไม่มีความสามารถและบุคคลจะบอกกับตนเองว่าความล้มเหลวนั้นจะเป็นบทเรียนให้ตนใช้ความพยายามในการทำงานให้มากขึ้น ส่วนบุคคลที่ทำงานแล้วประสบความสำเร็จสม่ำเสมอ จะส่งผลให้บุคคลประเมินการรับรู้ความสามารถของตนเองต่ำ (Cambell & Hackett, 1986 อ้างถึงใน ประทีป จินฉัตร, 2540, หน้า 115)

2. การใช้ตัวแบบ (Modeling) การได้สังเกตตัวแบบแสดงพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน และได้ผลกรรมที่พึงพอใจ ก็จะทำให้ผู้สังเกตมีความรู้สึกว่าตนก็สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ ถ้าเขาพยายามจริงและไม่ย่อท้อ ลักษณะของการใช้ตัวแบบที่ส่งผลต่อความรู้สึกว่าเขามีความสามารถที่จะทำได้นั้น ได้แก่ การแก้ปัญหาของคนที่มีความกลัวต่อสิ่งต่าง ๆ โดยที่ให้ผู้ดูตัวแบบที่มีลักษณะคล้ายกับตนเองก็สามารถทำให้ลดความกลัวต่าง ๆ เหล่านั้นได้ (Kazdin, 1974 อ้างถึงใน ประทีป จินฉัตร, 2540, หน้า 116)

3. การใช้คำพูดชักจูง (Verbal Persuasion) เป็นการบอกว่าบุคคลนั้นมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จได้ วิธีดังกล่าวนี้ค่อนข้างง่ายและใช้กันทั่วไป ซึ่งเบนดราได้กล่าวว่า การใช้คำพูดชักจูงไม่ค่อยได้ผลนัก ในการที่จะทำให้บุคคลสามารถพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Evans, 1989 อ้างถึงใน ประทีป จินฉัตร, 2540, หน้า 116) ซึ่งถ้าจะให้ได้ผลควรใช้ร่วมกับการทำให้บุคคลมีประสบการณ์ความสำเร็จ ซึ่งอาจจะต้องค่อย ๆ สร้างความสามารถให้กับบุคคลอย่างค่อยเป็นค่อยไปและให้เกิดความสำเร็จตามลำดับขั้นตอน พร้อมทั้งการใช้คำพูดชักจูงร่วมกัน

4. การกระตุ้นทางอารมณ์ (Emotional Arousal) การกระตุ้นทางอารมณ์มีผลต่อการรับรู้ความสามารถของตนในสภาพที่ถูกข่มขู่ ในการตัดสินใจถึงความวิตกกังวล และความเครียดของบุคคลนั้น บางส่วนจะขึ้นอยู่กับกระตุ้นทางสรีระ การกระตุ้นที่รุนแรงหรือกระตุ้นมาก ๆ มักจะทำให้บุคคลกระทำพฤติกรรมไม่ค่อยได้ผลดี บุคคลคาดหวังความสำเร็จ เมื่อเขาไม่ได้อยู่ในสภาพการณ์ที่จะกระตุ้นด้วยสิ่งที่ไม่พึงพอใจ ความกลัวก็จะกระตุ้นให้เกิดความกลัวมากยิ่งขึ้น บุคคลจะเกิดประสบการณ์ของความล้มเหลวอันจะทำให้การรับรู้ความสามารถของตนต่ำ ดังนั้น การลดการกระตุ้นทางอารมณ์ลงจะช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ดียิ่งขึ้น

จากการประมวลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า พรพรหม พรหมพวง (2550, หน้า 81-82) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในสหวิทยาเขตกรุงเทพตะวันออก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัวคือ การรับรู้ความสามารถของตน การคล้อยตามผู้อื่น สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับจิตสาธารณะโดยรวม มีความสัมพันธ์กัน ($R = .695$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถอธิบายผลร่วมกันได้ร้อยละ 48.20 และค่าน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ การรับรู้ความสามารถของตน ($\beta = .633$) และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ($\beta = .153$) ตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัวกับจิตสาธารณะรายด้านทั้งสามด้าน ได้แก่ ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้ ด้านการถือเป็นหน้าที่ และด้านการเคารพสิทธิการใช้ที่วิเคราะห์แบบตัวแปรพหุนามมีความสัมพันธ์กัน (Wilks' $\Lambda = .498$) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณที่วิเคราะห์แบบตัวแปร

เอโกนามระหว่างตัวแปรปัจจัยกับจิตสาธนะรายด้านมีค่า .560, .506 และ .619 ตามลำดับ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าอำนาจนัยสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธนะรายด้านทั้งสามด้านมากที่สุดคือการรับรู้ความสามารถของตน ซึ่งมีค่าเท่ากับ .441 โดยส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ การรับรู้ความสามารถของตนเองหมายถึง ความเชื่อของบุคคลเกี่ยวกับความสามารถของตนเองที่จะใช้จัดการและการกระทำเพื่อให้บรรลุผลตามที่กำหนดได้ ซึ่งการรับรู้ความสามารถของตนจะมีอิทธิพลต่อบุคคลในด้านความคิด ความรู้สึกรู้อองใจตนเอง และการกระทำกระตือรือร้นที่จะควบคุมสภาพแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อชีวิตของเขา โดยได้รับอิทธิพลจาก 4 แหล่ง ได้แก่ ความสำเร็จจากการกระทำในอดีต การได้รับตัวแบบผ่านความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตัวแบบทางสังคม การพูคชักจูงจากบุคคลอื่นที่สำคัญ และสภาวะทางร่างกายและอารมณ์ที่บุคคลใช้ตัดสินความสามารถของเขาในการทำกิจกรรม

สัมพันธภาพในครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมกลุ่มแรกที่เป็นตัวแทนในการอบรมสั่งสอน เพื่อปลูกฝังและหล่อหลอมให้เด็กรู้ว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ ซึ่งสามารถใช้วิธีการอบรมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ครอบครัวจึงเป็นสถาบันพื้นฐานในของสังคมที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดให้การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและค่านิยมในครอบครัว รวมทั้งการกล่อมเกล่าพฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคมโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้บุคคลเกิดสำนึกต่อส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนแบบอย่างความประพฤติและพฤติกรรมของผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นอย่างไรเด็กก็จะเลียนแบบตามนั้น เนื่องจากมีสถาบันครอบครัว มีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด (กรมวิชาการ, 2539; ไพบุลย์ วัฒนธรรมศิริ และสังคม สัจจ, 2543; สือปลั่ง, 2542; สุพจน์ ทราญแก้ว, 2546)

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ลักษณะหรือพฤติกรรมของบิดามารดา หรือผู้ปกครองที่แสดงออกต่อตัวพยาบาล ต่อสังคมหรือสาธารณะ รวมทั้งการสนับสนุนการให้คำแนะนำ และการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ประกอบด้วยความเป็นแบบอย่างจากพ่อแม่ การอบรมเลี้ยงดู และความเอื้ออาทร

1. ความเป็นแบบอย่างจากพ่อแม่

เลนดูรา (Bandura, 1986) กล่าวว่า ตัวแบบที่เป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) คือ ตัวแบบที่บุคคลได้มีโอกาสสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรงทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง

สุกานดา นิมทองคำ (2535) แบบอย่างจากพ่อแม่ หมายถึง ปริมาณการได้รับการถ่ายทอดพฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคม โดยการอบรมสั่งสอน หรือการที่พ่อแม่ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง

สุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี (2547) กระบวนการพัฒนาจิตสำนึกจากพ่อแม่ หมายถึง การประพฤติเป็นแบบอย่างในการมีส่วนช่วยให้ผู้คนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ ความเป็นแบบอย่างจากพ่อแม่ หมายถึง การที่พยาบาลได้เห็นพฤติกรรมที่มีส่วนในการช่วยเหลือ การเสียสละ และความมุ่งมั่นเพื่อผู้อื่น และสังคมจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง

2. การอบรมเลี้ยงดู

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสนใจกับรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบ คือ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล 2) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย และ 3) การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน ในแต่ละรูปแบบมีผู้ให้คำอธิบายไว้ดังนี้

การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม (2520) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาแจกแจงเหตุผลต่าง ๆ แก่เด็กในการสนับสนุนให้เด็กกระทำหรือห้ามปรามมิให้กระทำการใด

สุกานดา นิมทองคำ (2535) ให้ความหมายของ การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลหมายถึง การรายงานของนักเรียนว่า บิดามารดาของตน ให้คำอธิบายแก่นักเรียนประกอบการสนับสนุนและการห้ามปรามตนในกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมีความสม่ำเสมอ และเหมาะสมในการให้รางวัลและการลงโทษ

ธนิศา ทองมีเหลือ (2550) การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การที่บิดามารดาหรือผู้ดูแลปฏิบัติต่อเด็ก กระทำและแจกแจงเหตุผลต่าง ๆ แก่เด็ก ในขณะที่มีการส่งเสริมหรือขัดขวางการกระทำในสิ่งต่าง ๆ บิดามารดา ให้คำอธิบายแก่นักเรียนประกอบการสนับสนุนที่จะให้นักเรียนทำสิ่งที่ประ โยชน์เพื่อผู้อื่นและสังคม หรือห้ามมิให้นักเรียนทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เหมาะสม ตลอดจนมีความสม่ำเสมอในการให้คำชี้แจงและให้เหตุผล ทุกครั้ง เมื่อมีการลงโทษหรือให้รางวัล

การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย

สุกานดา นิมทองคำ (2535) ให้ความหมายของ การเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง การรายงานของนักเรียนว่า บิดามารดาแสดงการไม่ชื่นชม ไม่ให้การสนับสนุน ไม่แสดงออกถึงความสนใจ เอาใจใส่ในพฤติกรรมและผลการปฏิบัติของนักเรียน

ธนิศา ทองมีเหลือ (2550) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง การที่บิดามารดา หรือผู้ดูแลปฏิบัติต่อเด็ก โดยไม่แสดงความรักใคร่ต่อลูก ไม่สนใจในทุกข์สุขของเด็ก

ไม่ใส่ใจกับกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก และไม่ให้ความสนับสนุน ช่วยเหลือ หรือการความเข้าใจ
ความรู้สึกของบุตร

การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน

การที่บิดามารดา หรือผู้ดูแลปฏิบัติต่อเด็ก โดยแสดงความรักใคร่ต่อลูกในทุกกิจกรรม
สนใจในทุกข์สุขของเด็กอย่างมาก ใส่ใจกับกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็ก และให้ความสนับสนุน
ช่วยเหลือ แนะนำ กำกับการทำกิจกรรมของเด็กเป็นส่วนใหญ่ ไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง
ความคิดที่เป็นตัวตนออกมา หรือไม่ความเข้าใจความรู้สึกของบุตร

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่บุคคลได้
เห็นพฤติกรรมที่มีส่วนในการช่วยเหลือ การเสียสละ และความมุ่งมั่นเพื่อผู้อื่นและสังคมจากพ่อแม่
หรือผู้ปกครอง เป็นพื้นฐานในการปลูกฝังพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล การแสดงพฤติกรรมที่พึง
ประสงค์ต่าง ๆ ของบุคคล เนื่องมาจากการได้รับการปลูกฝังลักษณะที่พึงประสงค์ต่าง ๆ เหล่านั้น
มาตั้งแต่ในวัยเด็ก การเลี้ยงดูที่เหมาะสมจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการปลูกฝังลักษณะที่พึงประสงค์
ในตัวบุคคล ได้แก่ การเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล การเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การเลี้ยงดูแบบเข้มงวด
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนิศา ทองมีเหลือ (2550) ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะของนิสิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยทางจิต ได้แก่ เอกลักษณะแห่งตน ลักษณะ
มุ่งอนาคต และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน การอบรมเลี้ยงดูแบบ
ใช้เหตุผล และสัมพันธภาพระหว่างเพื่อน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสาธารณะของนิสิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตัวแปรทางจิตสังคมที่สามารถ
ร่วมกันทำนายจิตสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ .01 ได้แก่ ลักษณะมุ่งอนาคต สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน และเอกลักษณะแห่งตน โดยสามารถ
ร่วมกันทำนายจิตสาธารณะของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ร้อยละ 38.10

อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2552) ศึกษาเกี่ยวกับจิตสาธารณะของนักศึกษาวิทยาลัยสงขลา
นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผลการวิจัย พบว่า ระดับจิตสาธารณะของทั้งภาพรวมและรายข้อ
อยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักศึกษาที่มีภูมิลำเนา ศาสนา และผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนต่างกัน พบว่า มีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วน
นักศึกษาที่อยู่ในคณะวิชา ชั้นปีที่ศึกษา อาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่แตกต่างกัน พบว่า
นักศึกษามีจิตสาธารณะไม่แตกต่างกัน สำหรับข้อเสนอแนะมหาวิทยาลัยควรจัดให้ชมรมกิจกรรม
นักศึกษาที่มีอยู่เป็นหน่วยปฏิบัติการ เพื่อให้นักศึกษาทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น ฝ่ายกิจการ
นักศึกษาของแต่ละคณะควรจัดกิจกรรมสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ควรจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์

ที่ส่งเสริมให้นักศึกษาทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมได้มีกิจกรรมร่วมกัน สร้างความรัก ความสามัคคี ร่วมกัน

3. ความเอื้ออาทร หมายถึง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเอาใจใส่ ดูแล ปกป้อง ค้ำครอง สนับสนุน ส่งเสริม และให้กำลังใจ จัดกระทำโดยบุคคลซึ่งมีความรับผิดชอบ และมีพันธะสัญญาต่อบุคคลอื่น โดยตระหนักถึงคุณค่า ความเชื่อ และค่านิยมของบุคคลนั้น ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการดูแลเอื้ออาทร 5 ด้าน ได้แก่ 1) การ รู้จักผู้ป่วยในฐานะบุคคลคนหนึ่ง (Knowing) เป็นพฤติกรรมที่พยาบาลแสดงออกให้ผู้ป่วยรับรู้ว่า พยาบาลมีความเข้าใจในเหตุการณ์ขณะที่เป็นอยู่ ให้การดูแลโดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง มีการประเมินปัญหาของผู้ป่วยอย่างละเอียด รอบคอบและครอบคลุม ยอมรับความแตกต่างของแบบแผนการดำเนินชีวิตของผู้ป่วยแต่ละคน และค้นหาสาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลอย่างมีประสิทธิภาพ 2) การเฝ้าดูแลผู้ป่วยอยู่เสมอ (Being With) เป็นพฤติกรรมที่พยาบาลแสดงออกให้ผู้ป่วยรับรู้ว่า พยาบาลมีความห่วงใยและอยู่เคียงข้างผู้ป่วยเสมอ ร่วมรับรู้อารมณ์ ความรู้สึก และรับฟังปัญหาของผู้ป่วย และไม่ทำให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกว่าเป็นภาระของพยาบาล 3) การช่วยเหลือทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ (Doing For) เป็นการช่วยเหลือกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้ครอบคลุมและตรงตามความต้องการของผู้ป่วยใน กิจกรรมที่ผู้ป่วยไม่สามารถกระทำได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับความสุขสบาย ไม่เกิดอันตราย และภาวะแทรกซ้อนต่าง ๆ รวมถึงการเคารพในคุณค่า เกียรติและศักดิ์ศรีของผู้ป่วยอย่างสม่ำเสมอ 4) การสนับสนุนให้ผู้ป่วยมีความสามารถ (Enabling) เป็นการช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้ป่วยได้ลงมือกระทำในสิ่งที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของผู้ป่วยโดยการให้ข้อมูล และเสนอทางเลือกที่ผ่านการไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้ป่วยที่มีอยู่ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น และให้ข้อมูลป้อนกลับในทางสร้างสรรค์และเป็นจริงเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ และ 5) การดำรงไว้ซึ่งความเชื่อ และศรัทธาของผู้ป่วย (Maintaining Belief) เป็นพฤติกรรมที่พยาบาลแสดงออกให้ผู้ป่วยรับรู้ว่า พยาบาลคงไว้ซึ่งความเชื่อ ความศรัทธา และความหวังที่มีอยู่ โดยการให้มุมมองทางบวก และส่งเสริมให้ผู้ป่วยมองโลกในแง่ดีตามสภาพที่เป็นจริง ซึ่งจะทำให้ผู้ป่วยเกิดความพึงพอใจ มีความหวังและมีความสุข สามารถเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีความหมาย ทั้งนี้ พยาบาลต้องเคารพในสิทธิส่วนบุคคลของผู้ป่วย ถึงแม้บางครั้งความเชื่อและความศรัทธาอาจแตกต่างกับผู้ป่วย

พิศสมัย อรทัย และศรีเวียงแก้ว เติ่งเกียรติ์ตระกูล (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาการรับรู้ของผู้ป่วยที่เข้ารับการผ่าตัดต่อ พฤติกรรมการดูแลเอื้ออาทรของพยาบาลห้องผ่าตัดใน โรงพยาบาลรามารับดี และเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของการรับรู้ต่อพฤติกรรมการดูแลเอื้ออาทรของพยาบาลห้องผ่าตัดระหว่างผู้ป่วยที่มีเพศ อายุอาชีพ รายได้ และประสบการณ์ผ่าตัดแตกต่างกัน เก็บรวบรวม

ข้อมูลจากผู้ป่วยที่เข้ารับการผ่าตัดแบบไม่นอนโรงพยาบาลที่ห้องผ่าตัด 5 แห่ง ในโรงพยาบาล รามาธิบดี จำนวน 160 คน โดยใช้แบบสอบถามพฤติกรรมการดูแลเอื้ออาทรเชิงวิชาชีพของสวนสัน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมการดูแลเอื้ออาทรของพยาบาลห้องผ่าตัดตามการรับรู้ของผู้ป่วยที่เข้ารับ การผ่าตัดโดยรวมทุกห้องผ่าตัดอยู่ในระดับสูง และผู้ป่วยที่มีเพศ อายุ อาชีพ รายได้และประสบการณ์ ผ่าตัดแตกต่างกัน มีการรับรู้ต่อพฤติกรรมการดูแล เอื้ออาทรของพยาบาลห้องผ่าตัดไม่แตกต่างกัน

รพีพรรณ วิบูลย์พัฒนกิจ (2554) ศึกษาพฤติกรรมเอื้ออาทรของอาจารย์พยาบาล

ในการสอนทางคลินิกตามการรับรู้ของนักศึกษาพยาบาลโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความเห็นอกเห็นใจ ความรู้ความสามารถ ความไว้วางใจ การมีจิตสำนึกทางจริยธรรมและความยึดมั่นผูกพันอยู่ในระดับปานกลาง นักศึกษา พยาบาลศาสตรบัณฑิตชั้นปีที่ 3 มีระดับการรับรู้พฤติกรรมเอื้ออาทรของอาจารย์พยาบาล ในการสอนทางคลินิกทั้งโดยรวมและรายด้านสูงกว่านักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิตชั้นปีที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักศึกษาพยาบาลศาสตรบัณฑิต (ต่อเนื่อง) ชั้นปีที่ 1 มีระดับการรับรู้พฤติกรรมเอื้ออาทรของอาจารย์ในการสอนทางคลินิกแตกต่างกับนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 2 อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ ความเอื้ออาทร หมายถึง ความรู้สึกและ ความคิดเห็นของพยาบาลเกี่ยวกับการช่วยเหลือสังคม การมีความรักต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มีความเมตตา รู้สึกไม่สบายใจเมื่อเห็นผู้อื่นเป็นทุกข์ แม้ว่าปัญหานั้นจะไม่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อ ตนเองแต่ก่อให้เกิดปัญหาต่อส่วนรวม ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของหน่วยงาน และคิดว่า ความร่วมมือของบุคคลหลายคนย่อมก่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหาสังคม ยอมรับความแตกต่าง ระหว่างบุคคล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีวิธีการแก้ปัญหาที่คำนึงถึงประโยชน์ของทุกฝ่าย รับรู้ถึงสิทธิของตนและคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น

ภูมิหลังทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายทางการศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม จรรยา ค่านิยม ปรัชญา วัฒนธรรม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ รวมทั้งถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ และ เพิ่มพูนประสบการณ์ด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็น มนุษย์ มีจิตสำนึกต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งสามารถอบรมสั่งสอนปลูกฝัง จากการประพฤติตนเป็น แบบอย่างของครู ตลอดจนมีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง (กรมวิชาการ, กระทรวงศึกษาธิการ, 2539; ไพบุลย์ วัฒนธรรมศิริ และสังคม สัจจ, 2543; สุพจน์ ทรายแก้ว, 2546; สื่อพลัง, 2542;)

คำหามาณ คนไค (2543) ครูอาวโส ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับครูที่มีคุณภาพมาตรฐานว่า 1) การปฏิบัติตน ได้แก่ “ทำตน” คือ ปฏิบัติตนและประพฤติในฐานะพลโลก พลเมืองของประเทศ สมาชิกของสังคมและสมาชิกของชุมชน เช่น การปฏิบัติตนอย่างมีมนุษยธรรม การปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาตน การปฏิบัติตามกฎหมายและกฎเกณฑ์ของสังคม การปฏิบัติตามระเบียบ ประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม การปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และ 2) การปฏิบัติงาน ได้แก่ “การทำงาน” คือ ปฏิบัติงานอันเป็นหน้าที่ของครู เป็นการปฏิบัติภารกิจที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ของวิชาชีพครู ด้วยสำนึกจิตวิญญาณของความเป็นครู โดยอาศัยปัจจัยอันเป็นคุณสมบัติ อาทิ ความสามารถ ความฉลาด ส่วนบุคลิกภาพ มารยาท การพูดจะเป็นคุณลักษณะ

พระธรรมปิฎก, ป.อ. ปยุตโต. (2540) แสดงทัศนะเกี่ยวกับหน้าที่สำคัญของครู 2 ประการ คือการชี้้นำทำให้เป็นคนดี และการฝึกศิษย์ให้มีความสามารถแสวงหาปัญญา เป็นงานที่ต้องการ จากครูทุกยุคทุกสมัยไม่มีอะไรแทนได้ ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรให้เขาเป็นนักเรียน นักศึกษาที่แท้จริง เป็นผู้มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และพัฒนาสติปัญญาของตน เริ่มตั้งแต่มีความเป็นผู้ใหญ่

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของ ภูมิหลังทางการศึกษา หมายถึง สิ่ง que ผู้เรียน (ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง พยาบาล) ได้รับการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ และเพิ่มพูน ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาไปสู่ความสำเร็จในด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา มุ่งเน้นที่ การสร้างจิตสำนึกภายใน ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษา พยาบาลกับผู้สอน แล้วมีความเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกสาธารณะของพยาบาล วัตถุประสงค์ได้ คือ การประพฤติเป็นแบบอย่างของครู การสั่งสอนการปลูกฝังจากครู สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษา พยาบาลกับครู

1. การสั่งสอนจากครู

ครูเป็นตัวแทนทางสังคมที่มีความสำคัญต่อเด็ก การอบรมสั่งสอนของครูจะมีความสำคัญ ต่อเด็กวัยเรียนมาก เนื่องจากเด็กมีความผูกพัน เชื่อถือ และยึดถือครูเป็นคนสำคัญของตนเอง

อัจฉรา ภาณุรัตน์ (2536) กล่าวว่า การปลูกฝัง เป็นกระบวนการถ่ายทอด การอบรม สั่งสอน ความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี บทบาท ตลอดจน ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมาย สั่งสอน หมายถึง ชี้แจงให้เข้าใจและบอกให้ทำ ส่วนคำว่าอบรม หมายถึง แนะนำพร่ำสอนให้ซึมซับเข้าไปจนติดเป็นนิสัย แนะนำชี้แจงให้เข้าใจ ในเรื่องที่ต้องการ ขัดเกลานิย

สุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี (2547) ให้ความหมายของ กระบวนการพัฒนาจิตสำนึกจากครู อาจารย์ หมายถึง การอบรมสั่งสอน การส่งเสริม สนับสนุนให้บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ที่มีส่วนช่วยให้คนในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือได้รับการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ในทิศทางที่ดีขึ้น

ปฎิมากร ศิริเดชะ, ร.ต.หญิง. (2549) ให้ความหมายของการถ่ายทอดความรู้ของครู หมายถึง การปลูกฝังความรู้ ความเชื่อ ทักษะคติ รวมถึงทักษะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน และ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ทั้งโดยทางตรง คือ การอบรมสั่งสอนตามวิชาการ และโดยทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรมเสริม เพื่อให้นักเรียนนำสิ่งที่ได้จากการอบรมสั่งสอนไปปฏิบัติ

อรพินทร์ ชูชม และคณะ (2549) การปลูกฝังอบรมจากทางโรงเรียน หมายถึง การที่นักเรียน ได้รับประสบการณ์จากการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการได้รับการอบรมสั่งสอนโดยตรง จากครูอาจารย์ ในการรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ได้แก่

1. จัดบรรยากาศการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการให้นักเรียนริเริ่มกิจกรรม การเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. การที่ครูสั่งสอนโดยตรง ให้นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมและสาธารณะ

โดยการให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมรับผิดชอบต่อสังคมและสาธารณะ

โดยสรุป การสั่งสอนและการปลูกฝังจากครูหมายถึง การปลูกฝังความรู้ ความเชื่อ และทัศนคติด้านจิตอาสา ให้กับนักเรียนทั้งโดยทางตรง คือ การอบรมสั่งสอนตามวิชาการ และ โดยทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรมเสริม เพื่อให้นักเรียนนำสิ่งที่ได้จากการอบรมสั่งสอนไปปฏิบัติ ในการมีส่วนช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของการสั่งสอนจากครู หมายถึง การปลูกฝัง ความรู้ ความเชื่อ และทัศนคติด้านจิตสำนึกสาธารณะให้กับพยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษาพยาบาล ทั้งโดยทางตรง คือ การอบรมสั่งสอนตามวิชาการ และโดยทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรมเสริม เพื่อให้พยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษาพยาบาลนำสิ่งที่ได้จากการอบรมสั่งสอนไปปฏิบัติ ในการมีส่วนช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศิริณี อุปละ (2541, หน้า 40) ได้ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกและความสามารถในการแก้ปัญหา สิ่งแวดล้อม โดยใช้การสอนแบบ โครงการสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คะแนนความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของนักเรียนสูงกว่า ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .01 พฤติกรรมการแก้ปัญหานักเรียนตามขั้นตอน การสอนแบบโครงการงานส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

ศิริรัตน์ ศิริชีพชัยยันต์ (2548, หน้า 39) ได้ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ และจิตสำนึกสาธารณะต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่เรียนโดยใช้ ชุดการเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต จากการศึกษาพบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียน การสอนโดยใช้ชุดการเรียนวิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิตมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บุญทัน ภูบาล (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้ชีวิตทัศนัละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนัละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะ เฉลี่ยโดยรวมก่อนการใช้ชีวิตทัศนั ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนัและหลังการใช้ชีวิตทัศนัละครหุ่นเชิด เป็นตัวแทนในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนน จิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์ และนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนัละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงของ คะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสาธารณะ 3 องค์ประกอบ ก่อนการใช้ชีวิตทัศนั ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนั และหลังการใช้ชีวิตทัศนัในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยทั้ง 3 องค์ประกอบมีแนวโน้ม เพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์

ไบรอันท์ (Bryant, 2004, p. 2831-A) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกทางสังคม อุดมคตินิยม กับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นครูก่อนประจำการ 7 คน จากผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ครูมีจิตสำนึกที่จะปลูกฝังหรือพัฒนางานสอน และต้องการรูปแบบหรือแนวคิดใหม่ ๆ ในการทำงาน รวมทั้งเชื่อมั่นในความรู้ความสามารถของตนเองและปฏิบัติตามความเชื่อนั้น ๆ

2. การประพจน์เป็นแบบอย่างของครู

แบบอย่างพฤติกรรมโดยทั่วไป หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้หนึ่งรู้สึกได้ มีความคุ้นเคย อย่างสม่ำเสมอจากบุคคลรอบข้าง จนรับเข้าเป็นแบบแผนพฤติกรรมของตนเอง ในลักษณะ เลียนแบบพฤติกรรม (Sear, Maccoby, & Levin, 1957 อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2540)

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของคำว่า แบบอย่าง หมายถึง ตัวอย่างที่จะอ้าง เป็นบรรทัดฐานได้

ชนะศึก นิหานนท์ (2544) ทำการศึกษาคูณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิง ตามการรับรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ในกรุงเทพมหานคร พบว่า การปฏิบัติตัวของครู ตามจรรยาบรรณครู มีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของชายและหญิง โดยได้ให้ ความหมายของการประพจน์ตัวของครูตามจรรยาบรรณครู หมายถึง ความประพจน์การกระทำ

หรือพฤติกรรมของครูตามจรรยาบรรณครู พ.ศ. 2539 ของสำนักงานเลขาธิการคุรุสภา
กระทรวงศึกษาธิการ

ปฏิมากร ศิริเตชะ, ร.ต.หญิง (2549) ตัวแบบของครูด้านสังคหวัตถุ 4 หมายถึง ปริมาณ
การรับรู้ของนักเรียนในการเป็นแบบอย่างของครูด้านสังคหวัตถุ 4 และแสดงออกให้นักเรียน
ได้เห็นการปฏิบัติตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มากน้อยเพียงใด

อรพินทร์ ชูชม และคณะ (2549) หมายถึง การที่ครูปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการแสดง
พฤติกรรมที่เห็นอกเห็นใจผู้อื่น

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ การประพฤติเป็นแบบอย่างของครู
หมายถึง การที่นักเรียนได้เห็นพฤติกรรมและการปฏิบัติตนในด้านการให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ
และการให้ความสนใจผู้อื่นและส่วนรวมของครูหมายถึง การที่พยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษา
พยาบาลได้เห็นพฤติกรรมและการปฏิบัติตนในด้านการให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ และการให้
ความสนใจผู้อื่นและส่วนรวมของผู้สอน

3. สัมพันธภาพกับครู

นริศรา ริชารด์สัน (2546) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง การที่ครูและ
นักเรียนปฏิบัติต่อกันทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้แก่ การที่ครู
ให้ความสนใจ มีความสัมพันธ์ที่ดี ทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง และสร้างบรรยากาศ
แห่งความอบอุ่น โดยที่นักเรียนให้ความเคารพ เชื่อฟังคำสั่งสอนของครู มีการซักถามเกี่ยวกับปัญหา
การเรียน ปัญหาส่วนตัว

ปฏิมากร ศิริเตชะ, ร.ต.หญิง (2549) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง การ
ปฏิบัติตนหรือการแสดงออกต่อกันของครูกับนักเรียน ในลักษณะที่เป็นมิตร โดยให้การสนับสนุน
ช่วยเหลือ สร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนม โดยที่ครูสามารถให้ความช่วยเหลือ
และเป็นที่ยึดได้เมื่อนักเรียนต้องการ

พรพรหม พรคพวก (2550) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู หมายถึง พฤติกรรม
ที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนและพฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติต่อครู ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
เพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมที่ครูปฏิบัติต่อนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ได้แก่ ให้ความสนใจ
ต่อนักเรียน ให้ความเป็นกันเอง ให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้คำปรึกษา และข้อชี้แนะแก่นักเรียน
ทั้งในด้านการเรียนการสอน และด้านส่วนตัวที่นักเรียนมาขอคำปรึกษา

2. พฤติกรรมที่นักเรียนปฏิบัติต่อครูทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ได้แก่ ให้ความเคารพ เชื้อพองในครูผู้สอน ตั้งใจและสนใจกระทำในสิ่งที่ครูอบรมสั่งสอน และซักถามครูเมื่อมีข้อสงสัย ด้านการเรียนและด้านส่วนตัว

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ สัมพันธภาพกับครู หมายถึง การปฏิบัติ หรือการแสดงออกของผู้สอนกับพยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษาพยาบาลที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยที่พยาบาลในขณะที่เป็นนักศึกษาพยาบาลให้ความเคารพและปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้สอน และคอยให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ ให้ความรัก ความเอาใจใส่ และเป็นที่พึ่งได้ เมื่อต้องการ

พรพรหม พรหมพวก (2550, หน้า 81-82) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อจิต สาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในสหวิทยาเขตกรุงเทพมหานคร ตะวันออก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัวคือ การรับรู้ความสามารถของตน การคล้อยตามผู้อื่น สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการอบรมเลี้ยงดู แบบประชาธิปไตยกับจิตสาธารณะ พบว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูส่งผลทางบวกต่อ จิตสาธารณะด้านการหลีกเลี่ยงการใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และส่งผลทางบวกต่อ ด้านการถือเป็นหน้าที่และด้านการเคารพสิทธิการใช้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่า น้ำหนักความสำคัญเท่ากับ .152, .113 และ .102 ตามลำดับ และในด้านการเคารพสิทธิการใช้พบว่า การคล้อยตามผู้อื่นส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าน้ำหนักความสำคัญ เท่ากับ .104

สัมพันธภาพในการทำงาน

ความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับเพื่อน คุณลักษณะและการแสดงพฤติกรรม ด้านจิตอาสาของเพื่อน ที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตอาสาของนักเรียน วัตถุประสงค์ได้ คือ ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อน และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อนกลุ่มเพื่อนประกอบด้วย บุคคลที่มีอายุและฐานะทางวัฒนธรรมทางสังคมทัดเทียมกัน เป็นกลุ่มที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลทางอ้อมในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคลในด้านกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับ ตลอดจนมีอิทธิพลในด้านอารมณ์ ความคิด ทักษะที่บุคคลจำเป็นต้องทำ เพื่อให้เพื่อนยอมรับ การประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีของเพื่อน การผลักดันจากกลุ่มเพื่อนจะทำให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้และปฏิบัติตามได้ (ไพบุลย์ วัฒนธรรมศิริ และสังคม สัตยจร, 2543; สุพจน์ ทราญแก้ว, 2546)

เพื่อนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของเด็กวัยเรียน เพื่อนจะเป็น ทั้งผู้ที่ให้แรงเสริมและในขณะเดียวกันจะเป็นผู้ประเมิณพฤติกรรมด้วยการติชม ดังนั้นปฏิสัมพันธ์

ระหว่างเพื่อนจึงมีความสำคัญกับเด็กในวัยนี้ กลุ่มเพื่อนนับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการชี้นำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เนื่องจากกลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มบุคคลที่กลุ่มวัยรุ่นของสังคมมีความเชื่อมั่นมากกว่ากลุ่มบุคคลอื่น ๆ (สุรางค์ โค้วตระกูล, 2545; อัจฉรา โคมแจ้ม, 2544)

ในการศึกษาครั้งนี้ สัมพันธภาพในการทำงาน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับเพื่อน และเพื่อนร่วมงาน คุณลักษณะและการแสดงพฤติกรรมด้านจิตสำนึกสาธารณะของเพื่อนร่วมงาน ที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตสำนึกสาธารณะของพยาบาล วัดจากตัวแปรสังเกตได้คือ ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อน ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อนร่วมงาน และการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

1. ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อน

อรพินทร์ ชูชม และคณะ (2549) หมายถึง การแสดงอารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่เหมาะสมของเพื่อนในเรื่องต่าง ๆ ที่นักเรียนสังเกตเห็นได้ และสามารถซึมซับ เรียนรู้และทำตามได้

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อน หมายถึง การที่พยาบาลได้รับการถ่ายทอด ความรู้สึกร่วม และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ การเอาใจใส่ในการพัฒนาสังคมและส่วนรวมจากเพื่อน หรือเพื่อนสนิทของตน

2. ความเป็นแบบอย่างจากเพื่อนร่วมงาน หมายถึง การที่พยาบาลได้รับการถ่ายทอด ความรู้สึกร่วม และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ การเอาใจใส่ในการพัฒนาสังคมและส่วนรวมจากเพื่อนร่วมงาน

3. การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายของคำว่าสัมพันธภาพ หมายถึง ความผูกพัน ความเกี่ยวข้อง

กฤษณา ศักดิ์ศรี (2543 อ้างถึงใน ธนิดา ทองมีเหลือ และคณะ, 2550) ให้ความหมายของ สัมพันธภาพ หมายถึง ความเกี่ยวข้องของมนุษย์ที่มีต่อกัน โดยทางตรงและทางอ้อม มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความสามัคคีกัน ยอมรับนับถือ

ชนะศึก นิษานนท์ (2544) ลักษณะการคบเพื่อน หมายถึง นิสัย บุคลิกภาพ การแสดงออกของเพื่อนสนิทนักเรียน ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้ ด้านกริยามารยาท และด้านการทำงาน

นริศรา ริชาร์ดสัน (2546) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง การปฏิบัติที่นักเรียนและเพื่อน ปฏิบัติต่อกันทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้แก่ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ความห่วงใยซึ่งกันและกัน การแสดงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และการทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความเต็มใจ เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อนุศักดิ์ จินดา (2548) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง พฤติกรรมที่นักเรียนและเพื่อนปฏิบัติต่อกัน ได้แก่ ความช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทั้งด้านการเรียน และ

เรื่องส่วนตัว การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ความห่วงใย ใกล้ชิดสนิทสนมซึ่งกันและกัน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในกลุ่มเพื่อน

ปฏิมากร สิริเดชะ, ร.ต.หญิง (2549) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง การแสดงพฤติกรรมโต้ตอบกันระหว่างนักเรียนกับเพื่อน ในการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อนเมื่อเพื่อนต้องการ โดยการเอาใจใส่ แสดงความห่วงใยเมื่อเพื่อนมีความทุกข์ รวมทั้งมีการแบ่งปันกัน

ธนิดา ทองมีเหลือ (2550) สัมพันธภาพระหว่างเพื่อน หมายถึง ความผูกพันเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือบุคคลต่อกลุ่ม มีความรู้สึกที่ดี และแสดงออกต่อกันในทางที่ดี เป็นความเข้าใจซึ่งกันและกันทั้งทางตรงและทางอ้อม และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

พรพรหม พรระพวก (2550) สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน หมายถึง ความสัมพันธ์ที่นักเรียนและเพื่อนปฏิบัติต่อกันทั้งในและนอกห้องเรียน ในการอยู่ร่วมกับเพื่อนนักเรียนด้วยกัน มีความห่วงใยซึ่งกันและกัน ให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน การให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันทั้งทางด้านวิชาการและด้านทั่ว ๆ ไป

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ สัมพันธภาพกับเพื่อน หมายถึง ความเกี่ยวข้องผูกพันที่บุคคลมีต่อเพื่อนในลักษณะแสดงถึงความรักใคร่ ความไว้วางใจกัน ความเข้าใจ เคารพในสิทธิของผู้อื่น รู้จักการให้และการยอมรับ การให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเพื่อน ทำให้บุคคลรู้สึกมั่นคงในสถานภาพในกลุ่ม ไม่รู้สึกแปลกแยก รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม สอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่ม

การเป็นแบบอย่าง

แนวคิดในการให้แม่แบบ (Modeling)

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2536, หน้า 52-53) อธิบายถึง แม่แบบหรือตัวแบบว่า หมายถึง สิ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นบรรทัดฐานได้ เป็นแบบหรือให้เห็นเพื่อเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบ และเป็นแบบอย่างในการเลียนแบบ ตัวแบบมีหลายลักษณะ เช่น ตัวแบบที่เป็นชีวิตจริง กับตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์

วิธีการเลียนแบบจากแม่แบบ (Modeling) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) ของ แบนดูรา (Bandura, 1977 อ้างถึงใน ประสาท อิศรปริดา, 2548, หน้า 48) ซึ่งได้เสนอแนวคิดไว้ว่าวิธีการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ของบุคคลก็คือ การเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น พฤติกรรมของผู้อื่นที่กล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นแม่แบบ (Model) ที่ทำให้ผู้เลียนแบบหรือปฏิบัติตามหน้าที่พื้นฐานของแม่แบบก็คือ การถ่ายทอดสารสนเทศไปยังผู้สังเกต หน้าที่นี้ อาจเกิดขึ้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่งต่อไปนี้ คือ (ประสาท อิศรปริดา, 2548, หน้า 48-49)

1. พฤติกรรมซึ่งเป็นแม่แบบ ทำหน้าที่เป็นสิ่งที่ชี้แนะเพื่อให้ผู้สังเกตปฏิบัติเช่นเดียวกับแม่แบบ
2. ผลกระทบจากพฤติกรรมของแม่แบบ ทำหน้าที่ขัดขวางหรือส่งเสริมให้ผู้สังเกตปฏิบัติตามแม่แบบ หน้าที่ในการขัดขวางหรือหน่วงเหนี่ยวการเลียนแบบ (Inhibitory Effect) จะเกิดขึ้นเมื่อผู้สังเกตพบว่า แม่แบบได้รับผลกระทบที่ไม่ประสงค์ หรือถูกลงโทษ ในทางตรงกันข้าม หน้าที่ในการส่งเสริมให้ผู้สังเกตปฏิบัติตามแม่แบบ (Disinhibitory Effect) จะเกิดขึ้น ถ้าหากการกระทำของแม่แบบได้รับผลกระทบที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือได้รับรางวัล
3. แม่แบบทำหน้าที่เป็นสื่อถ่ายทอดทางวัฒนธรรม แม่แบบเป็นสื่อสำคัญในกระบวนการสังคมประภคติ (Socialization) ทั้งทางด้านภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา และทักษะสร้างเสริมสังคมอื่น ๆ

กระบวนการเรียนรู้จากแม่แบบ

แบนดูรา (Bandura, 1986, pp. 22-27) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้จากแม่แบบ โดยกระบวนการสังเกต (Observation Learning) ได้แก่การสังเกตพฤติกรรมและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้อื่น เช่น การได้ยินการบอกเล่า การได้อ่านเอกสารบันทึก ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่น่ามาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่ในอนาคต ผู้ที่ช่างสังเกตและช่างคิดก็มีโอกาสเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้มากกว่าและลึกซึ้งกว่า และผู้เรียนที่ประสบตัวอย่างหรือแบบอย่างที่แตกต่างกันก็จะเกิดการเรียนรู้ที่ต่างกันด้วย เมื่อบุคคลได้เห็นตัวแบบก็จะสามารถรับรู้สัญลักษณ์ของการกระทำนั้น และสัญลักษณ์เหล่านี้จะชี้้นำให้แสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้จากแม่แบบประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ

1. กระบวนการให้ความสนใจ (Attentional Process) เป็นกระบวนการรับรู้ลักษณะสำคัญของตัวแบบอย่างละเอียดที่สุดโดยการสังเกต และรวบรวมสิ่งที่รับรู้มาเป็นขั้นตอน บุคคลจะไม่สามารถเรียนรู้ได้โดยถ้าขาดความสนใจและขาดความรู้พฤติกรรมที่แม่แบบแสดงออก สิ่งที่มีอิทธิพลต่อขบวนการนี้คือ

- 1.1 ลักษณะของแม่แบบ แม่แบบที่มีความเด่นชัด จดจำง่าย มีความดึงดูดใจสูง ไม่ซับซ้อน จะมีโอกาสให้ผู้สังเกตสนใจได้มาก นอกจากนี้ พฤติกรรม กิจกรรมและลักษณะของแม่แบบที่มีความสำคัญใกล้เคียงกับผู้สังเกต จะโน้มน้าวใจให้ผู้สังเกตสนใจมากขึ้น

- 1.2 ลักษณะของผู้สังเกต กระบวนการนี้จะขึ้นอยู่กับความสามารถในการสังเกต การรับรู้ การรวบรวมและตีความจากพฤติกรรมของแม่แบบ รวมทั้งความสนใจพฤติกรรมของแม่แบบ

2. กระบวนการเก็บจำ (Retentional Process) ในการเรียนรู้โดยสังเกตบุคคลไม่สามารถจะเรียนรู้ได้มากถ้าปราศจากการจดจำ กระบวนการนี้เป็นการรวบรวมรูปแบบพฤติกรรมของแม่แบบที่ได้สังเกตทุกครั้ง แล้วนำมาวางรูปแบบของพฤติกรรมที่เด่นชัดในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Coding) ที่ช่วยให้จำพฤติกรรมของตัวแบบได้แม้จะเห็นตัวแบบในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ก็ตาม การเก็บจำในรูปสัญลักษณ์กระทำได้ 2 ลักษณะ คือ มโนภาพ (Imaginal Coding) และภาษา (Verbal Coding) การเก็บจำในรูปมโนภาพจะง่ายเมื่อมีการเสนอแม่แบบให้เห็นบ่อย ๆ ส่วนการเก็บจำในรูปภาษาพัฒนาดีกว่าและช่วยให้การเรียนรู้ประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นเพราะสัญลักษณ์ในรูปภาษาสามารถให้ข้อมูลที่มากพอและง่ายต่อการสะสมความรู้ที่ได้มา นอกจากนี้การฝึกคิดหรือกระทำตามแม่แบบยังช่วยให้การเรียนรู้จากการสังเกตได้ผลดียิ่งขึ้น การเลียนแบบจึงอาจเกิดขึ้นตามการกระทำของแม่แบบโดยตรงทันที หรืออาจเกิดขึ้นหลังจากสังเกตแม่แบบแล้วระยะหนึ่ง

3. กระบวนการแสดงพฤติกรรม (Motor Reproduction Process) เป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตคัดแปลงสัญลักษณ์จากการเก็บจำมาเป็นการกระทำที่เหมาะสม กระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นการตอบสนองอย่างดีที่สุดเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแบบ ซึ่งจะช่วยให้สามารถเข้าใจบ่อเกิดและข้อบกพร่องของพฤติกรรมได้ ผู้สังเกตจะแสดงพฤติกรรมได้ครบถ้วนตามที่เขาสังเกตได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับระดับความคิดและความซับซ้อนของพฤติกรรม ในระยะแรกการคัดแปลงสัญลักษณ์ให้เป็นการกระทำที่เหมาะสมนั้นทำได้ยาก แต่เมื่อทราบข้อบกพร่องระหว่างสัญลักษณ์กับการคัดแปลงให้เป็นพฤติกรรมก็จะช่วยให้การกระทำตัวแบบในคราวต่อไปถูกต้องมากยิ่งขึ้น การแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นเป็นการปรับปรุงทักษะพื้นฐานที่มีอยู่ด้วยการให้ตัวแบบและการฝึกฝน ซึ่งในปัจจุบันมีข้อมูลแสดงว่า การเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ ของมนุษย์เกิดจากกระบวนการสังเกตตัวแบบที่ผู้เรียนค่อย ๆ ปรับพฤติกรรมของตน ตามที่ได้พบเห็นทีละขั้นตอนจนเป็นแบบแผนที่เหมาะสมที่สุด

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับการแสดงออก เพราะในชีวิตจริงบุคคลไม่สามารถจะกระทำตามแม่แบบได้ทั้งหมด บุคคลจึงเลือกที่จะกระทำตามแม่แบบเมื่อพฤติกรรมนั้นก่อให้เกิดผลดีมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสีย การประเมินคุณค่าของพฤติกรรมแม่แบบโดยผู้สังเกตเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพึงพอใจและไม่ยอมรับเอาสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย กระบวนการนี้มีความสำคัญต่อการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นอย่างมาก การเห็นตัวแบบมีพฤติกรรมเหมาะสมและได้ผลตอบแทนที่ดีต่อพฤติกรรมนั้นจะก่อให้เกิดการเลียนแบบ รวมทั้งพฤติกรรมที่ทำซ้ำอีกและพยายามปรับปรุงข้อบกพร่องจนได้รับรางวัลเป็นการตอบแทนก็ช่วยให้เกิดการเลียนแบบในสังคมส่วนใหญ่ด้วย

ดังนั้น การเรียนรู้จากตัวแบบต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องทั้งหลายที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมการเลียนแบบที่สมบูรณ์เกิดขึ้นได้ด้วยการจัดวางรูปแบบองค์ประกอบการเรียนรู้จากตัวแบบอย่างเหมาะสม กระตุ้นให้เกิดความสนใจตัวแบบอย่างแท้จริง สามารถจดจำ และสร้างสัญลักษณ์แทนพฤติกรรมของตัวแบบได้ ประกอบกับการจูงใจอย่างเหมาะสมและเพียงพอจะทำให้การเรียนรู้จากตัวแบบแสดงการตอบสนอง คือ การเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบได้ในที่สุด

จากความหมายของแม่แบบดังกล่าวสรุปได้ว่า แม่แบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นแบบอย่างที่ดีเป็นมาตรฐานหรือเป็นแนวทางในการเปรียบเทียบและเลียนแบบ

สมรรถนะการเป็นผู้นำ

หมายถึง สิ่งทีผู้นำแสดงออกในด้านความเป็นมิตรที่ดี ความไว้วางใจ ความสนใจ และเอาใจใส่ต่อความเป็นอยู่ของผู้ร่วมงาน ให้ความเคารพซึ่งกันและกัน สร้างความเข้าใจ ในการดำเนินงานตามนโยบาย ระเบียบแบบแผน การติดต่อสื่อสาร การประสานงาน รวมทั้งวิธีการดำเนินงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ วัดจากตัวแปรสังเกตได้ คือ ความเป็นแบบอย่างจากหัวหน้า พฤติกรรมการทำงานของหัวหน้า การกำหนดนโยบาย ศักยภาพการทำงานของหัวหน้า ภาวะผู้นำ การเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ มินิยามดังนี้

1. ความเป็นแบบอย่างจากหัวหน้า หมายถึง การที่พยาบาลได้เห็นพฤติกรรมของหัวหน้างานที่มีบทบาทในหน่วยงาน ให้การช่วยเหลือเสียสละต่อผู้อื่นและสังคม ตลอดจนการมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาของหน่วยงาน

2. พฤติกรรมการทำงานของหัวหน้า

มีลักษณะที่แตกต่างจากทฤษฎีลักษณะผู้นำคือ ทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำเน้นที่การกระทำ และการทำหน้าที่ของผู้นำ มากกว่าคุณลักษณะของผู้นำ การศึกษาในระยะแรกทฤษฎีนี้จำกัดเฉพาะสถานการณ์ แต่เมื่อมีการศึกษาต่อมาพบว่ารวมไปถึงการกระทำและการตัดสินใจร่วมกับผู้อื่น ทฤษฎีพฤติกรรมของผู้นำจึงใช้อธิบายภาวะผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ ด้านที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้นำ และรูปแบบของผู้นำ ซึ่งแบ่งเป็น 3 รูปแบบดังนี้

2.1 แบบเผด็จการ (Autocratic Style) เป็นผู้นำที่รวมการตัดสินใจไว้ที่ตนเอง จะเป็นผู้กำหนดเป้าหมายและวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายนั้น จะควบคุมเกี่ยวกับพฤติกรรมของใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทำให้ขนาดของการควบคุมแคบและการมอบหมายงานมีน้อยมาก

2.2 แบบประชาธิปไตย (Democratic of Participative Style) เป็นผู้นำที่เข้ามามีส่วนร่วม ผู้นำประเภทนี้จะดึงผู้ใต้บังคับบัญชาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ และวิธีการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความเชื่อว่า การเข้ามามีส่วนร่วมจะทำให้ได้ความคิดเห็นที่กว้างขวางขึ้น และทำให้การยอมรับจากสมาชิกมีมากขึ้น

2.3 แบบเสรีนิยม (Laissez - faire Style) เป็นผู้นำประเภทที่ค่อนข้างจะปล่อย คือจะให้คำแนะนำทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย แล้วปล่อยให้ผู้ใต้บังคับบัญชากำหนดแนวทางการปฏิบัติเอง ซึ่งวิธีการนี้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอิสระอย่างมาก และผู้ทำงานจะปฏิบัติงานด้วยแรงจูงใจของตัวเอง

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการทำงานของหัวหน้า หมายถึง การแสดงออกของผู้ที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหน่วยงาน โดยให้ความสนใจ เอาใจใส่ สร้างความไว้วางใจ การยอมรับนับถือ ทั้งในทางบวกและทางลบให้กับวิชาชีพ

3. การกำหนดนโยบาย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) ซึ่งทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาระบบราชการและส่งเสริมธรรมาภิบาลในภาครัฐ ให้ความหมายของ นโยบายการกำกับดูแลองค์กรที่ดี หมายถึง การประกาศเจตนารมณ์ขององค์กรที่จะดำเนินการและกำหนดนโยบายตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยผู้บริหารของแต่ละองค์กรจะต้องวางนโยบายที่เกี่ยวกับรัฐ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์กรและผู้ปฏิบัติงาน รวมทั้งกำหนดแนวทางปฏิบัติ และมาตรการหรือโครงการ เพื่อให้บรรลุตามนโยบายขององค์กร

ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง กรอบสำหรับตัดสินใจของผู้บริหารในลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงวิถีทางและผลแห่งการดำเนินงาน นโยบายที่ดีย่อมทำให้การตัดสินใจถูกต้องและดี ควบคุมพื้นที่ของการบริหารงาน เกิดความแน่นอนในการประสานงานและปฏิบัติงานและช่วยลดเวลาที่ต้องใช้ในการตัดสินใจ

4. ศักยภาพการทำงานของหัวหน้า

หลักการ แนวความคิด วิธีการทำงาน โดยใช้ วิชาการพยาบาลขั้นพื้นฐานสามารถแก้ไข ปัญหาในงานประจำได้เหมาะสม และมีความสามารถในการ ตัดสินใจ โดยลักษณะงานที่ปฏิบัติใน 3 ด้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ด้านปฏิบัติการพยาบาล ใช้ความรู้และทักษะขั้นพื้นฐานในการให้การพยาบาล โดยตรงกับ ผู้ป่วยและครอบครัวในหอผู้ป่วย หรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง โดยใช้กระบวนการพยาบาล เพื่อการวางแผนและให้บริการแบบองค์รวม มีส่วนร่วมในการใช้มาตรฐานการพยาบาล เพื่อการควบคุม คุณภาพ ให้ความร่วมมือกับทีมสุขภาพที่เกี่ยวข้อง เพื่อการดูแลผู้ป่วยและครอบครัว เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติเชิงวิชาชีพ

4.2. ด้านการบริหารจัดการ มีการบริหารจัดการ การดูแลภายในหอผู้ป่วย หรือหน่วยงาน เพื่อประกันคุณภาพของการให้บริการ

4.3. ด้านวิชาการ มีการพัฒนาวิชาการให้แก่บุคลากรทางการแพทย์ ให้ความรู้แก่ผู้ให้บริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการวิจัย และนำผลการวิจัยมาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพการพยาบาล

หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยนำความรู้จากศาสตร์ที่เกี่ยวข้องและมีการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในแต่ละสถานการณ์ มีการพัฒนาความรู้ทักษะ และบุคลิกภาพ ได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยหลายประการเช่นอายุ ประสบการณ์ในการทำงาน ระดับการศึกษา และการได้รับการศึกษาอบรมเพิ่มเติม

5. ภาวะผู้นำ

ดวงพร ศรีจันทวงศ์ (2540, หน้า 12) ให้ความหมายของภาวะผู้นำว่า เป็นกระบวนการที่ผู้นำใช้อิทธิพลอย่างมีศิลปะและอำนาจหน้าที่กับผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา โดยใช้สัมพันธภาพความสามารถในการชักจูง และกระบวนการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย

สมพิศ เกิดศิริ (2542, หน้า 10) กระบวนการของการใช้อำนาจชักจูงโน้มน้าวให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจซึ่งจะนำไปสู่การบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

พระธรรมปิฎก, ป.อ.ปยุตโต. (2540, หน้า 25) กล่าวว่าภาวะผู้นำ คือ ความเป็นผู้นำเป็นคุณสมบัติของผู้นำ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และร่วมกันไปสู่จุดหมายที่ดีงาม

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเป็นบุคลิกภาพและกระบวนการที่ส่งเสริมการพัฒนาตนเอง ชี้นำตนเอง และเป็นการชี้นำ ช่วยเหลือ ประสานให้ผู้อื่นทำงานหรือปฏิบัติการใด ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วยคุณลักษณะ 7 ด้าน คือ บุคลิกภาพ ความรู้ การปฏิบัติ ด้านวิชาชีพ การบริหาร จริยธรรม การเมืองและสังคม การใช้เทคโนโลยีและภาษาต่างประเทศ

6. การเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ

หมายถึง ความสามารถในการดูแลเอาใจใส่ผู้รับบริการตามความต้องการที่แตกต่างกันของผู้รับบริการแต่ละคน ประกอบด้วย 1) ความเต็มใจ คือ ความเต็มใจให้บริการแก่ผู้มารับบริการทุกคนที่เข้ามาใช้บริการ ณ โรงพยาบาลด้วยความสุภาพ และ 2) ความเข้าใจ คือ สามารถเข้าใจต่ออาการและความต้องการของผู้มารับบริการแต่ละคนได้

โดยสรุป การเข้าใจความต้องการของผู้รับบริการ หมายถึง การแสดงออกถึงความพร้อมที่จะเสียสละอุทิศตนเพื่อผู้รับบริการ มีความปรารถนาที่จะช่วยแก้ปัญหาทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม ด้วยความเต็มใจและเต็มความสามารถ

บรรยากาศองค์การ

หมายถึง คุณลักษณะของสภาพแวดล้อมของงานและเป็นสภาวะการณ์ปัจจุบันในองค์การที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการทำงานของสมาชิกในองค์การ ซึ่งเป็นสิ่งที่สมาชิกในองค์การสามารถรับรู้ถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ นั้น ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมวัดจากตัวแปรสังเกตได้ คือ ลักษณะงานของแต่ละหน่วยงาน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน คุณลักษณะของหน่วยงาน และวัฒนธรรมองค์การ

1. ลักษณะงานของหน่วยงาน

ผู้ประกอบวิชาชีพการพยาบาล หน้าที่รับผิดชอบหลัก คือ รับผิดชอบในการให้บริการแก่ผู้ป่วยและผู้รับบริการในโรงพยาบาลหรือชุมชน ตามขอบเขตของงาน ซึ่งรวมทั้งการแก้ปัญหาสุขภาพขั้นพื้นฐานและปัญหาการพยาบาลที่ซับซ้อนในการพยาบาลสาขาใดสาขาหนึ่ง ควบคุมนิเทศการปฏิบัติการพยาบาลของพยาบาลเทคนิคและผู้ประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบันชั้นสอง โดยมีขอบเขตหน้าที่ทั้งหมดตามกิจกรรม และ หน้าที่หลักทางคลินิกของพยาบาลวิชาชีพ (กองการพยาบาล, 2544) 1) การประเมินผู้ป่วย/ ผู้ใช้บริการ (Assessment) 2) การจัดการกับอาการรบกวนต่าง ๆ (Symptom Distress Management) 3) การดูแลความปลอดภัย (Provision for Patient Safety) 4) การป้องกันภาวะแทรกซ้อนที่อาจเกิดขึ้นระหว่างรักษาพยาบาล (Prevention of complication) 5) การให้การดูแลต่อเนื่อง 6) การสนับสนุนการดูแลสุขภาพตนเองของผู้ป่วย/ ผู้ใช้บริการและครอบครัว 7) การสร้างความพึงพอใจแก่ผู้ป่วย/ ผู้ใช้บริการ (Enhancement of patient satisfaction)

โดยสรุป ลักษณะงานของหน่วยงาน หมายถึง สิ่งที่พยาบาลปฏิบัติอยู่ในระหว่างการทำงาน รวมถึงความรู้สึกรู้สึกที่ซ่อนเร้นทั้งด้านบวกและลบในการให้การพยาบาล

1. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน หมายถึง การมีปฏิสัมพันธ์ของพยาบาลที่มีกับเครือข่ายต่าง ๆ ของการประสานงาน เพื่อประสานกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. คุณลักษณะของหน่วยงาน

สุกัญญา มีสามเสน (2554) โรงพยาบาลของรัฐในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นหน่วยให้บริการด้าน สาธารณสุขของประเทศ มีอยู่ 3 ระดับคือ 1) โรงพยาบาลศูนย์ คือ โรงพยาบาลขนาดใหญ่ มีเครื่องมือเครื่องมือพร้อม มีแพทย์ Specialist ทุกสาขาอยู่ โรงพยาบาลนี้มักจะเป็นศูนย์กลางให้จังหวัดใกล้เคียง Refer Case ที่ยุ่งยากซับซ้อนมาให้ 2) โรงพยาบาลทั่วไป หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัด คือในเขตอำเภอเมืองของจังหวัด ทุกจังหวัด จะมีโรงพยาบาลประจำจังหวัดอยู่ ซึ่งมีศักยภาพมากพอสมควรในการดูแลคนไข้ในเขตจังหวัด 3) โรงพยาบาลชุมชน เป็นโรงพยาบาลระดับเล็กลงมา มีจำนวนเตียงตั้งแต่ 10 เตียง, 30, 60, 90 มากจนถึง 120 เตียง โรงพยาบาลชุมชนคือโรงพยาบาลในระดับอำเภอ ทุกอำเภอในประเทศไทยจะมีโรงพยาบาลชุมชน

รับผิดชอบอยู่ ในสมัยก่อนเรียกกันว่าโรงพยาบาลอำเภอ แต่ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลชุมชน เพื่อเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญว่า เป็นโรงพยาบาลที่รับผิดชอบพื้นที่ในระดับเล็กลงคือเป็นอำเภอ และจะใกล้ชิดกับชุมชนมากขึ้น การบริหารงานในโรงพยาบาลชุมชน โดยทั่วไปแล้วในโรงพยาบาลชุมชนจะประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ ประมาณ 7 ฝ่าย ดังนี้ คือ ฝ่ายบริหารงานทั่วไป ฝ่ายการพยาบาล ฝ่ายเภสัชกรรม ฝ่ายชันสูตรสาธารณสุข ฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ ฝ่ายสุขภาพจิตและป้องกันโรค ฝ่ายทันตสาธารณสุข ในบางโรงพยาบาลอาจมีฝ่ายพิเศษหรือมีการยุบฝ่ายเข้ารวมกันแล้วแต่ละโรงพยาบาล เช่น อาจมีฝ่ายแผนงานและพัฒนา ฝ่ายสุศึกษาและประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ซึ่งแต่ละฝ่ายจะมีหัวหน้าฝ่ายเป็นคนดูแล โรงพยาบาลชุมชนจะมีคณะกรรมการที่เรียกว่า คณะกรรมการบริหารโรงพยาบาล หรือ กอภ. ซึ่งเป็นคณะกรรมการที่สำคัญ เป็นเหมือนศูนย์บังคับบัญชาในโรงพยาบาล ประกอบด้วยผู้อำนวยการเป็นประธาน แพทย์ทุกคน และมีหัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ เป็นกรรมการ และอาจประกอบด้วยเจ้าหน้าที่คนอื่น (โรงพยาบาลชุมชนคืออะไร, 2554)

ในการศึกษาครั้งนี้ หมายถึง บริบทของหน่วยงานที่พยาบาลประจำอยู่ในการปฏิบัติงานแต่ละสาขา ตามกรอบการดูแลสุขภาพองค์รวม

1. วัฒนธรรมองค์การ หมายถึง ลักษณะความสัมพันธ์ในองค์การ ในขอบเขตของอำนาจตาม ลำดับชั้นในการปฏิบัติงานที่มีความเป็นแบบแผน แนวทางปฏิบัติ ยึดระเบียบเป็นขั้นตอน ในการปฏิบัติงานที่กำหนดโดยชัดเจน ให้ความสำคัญกับเป้าหมายในการดำเนินงานให้เกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ส่งผลต่อการตัดสินใจกระทำต่าง ๆ หรือแก้ปัญหาในองค์การภายใต้นโยบายหรือกฎระเบียบขององค์การ

การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคม เป็นปัจจัยทางจิตสังคมที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมและภาวะสุขภาพของมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะในบุคคลที่ทำงานกับภาวะที่ต้องเผชิญกับการเจ็บป่วยหรือช่วยเหลือตัวเองได้จำกัด ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวถือเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญ เพราะครอบครัวเป็นแหล่งปฐมภูมิของลักษณะนิสัย และช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญปัญหาและแก้ปัญหาความกดดันต่าง ๆ โดยสมาชิกของครอบครัว เพื่อน เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชา หรือชุมชน อาจให้การสนับสนุนทางร่างกาย จิตใจและอารมณ์ รวมทั้งอำนวยความสะดวกหรือสร้างบรรยากาศในการทำงานที่อบอุ่น ความเห็นอกเห็นใจ (ประภาเพ็ญ สุวรรณ และสวึง สุวรรณ, 2536)

ความหมายของการสนับสนุนทางสังคม

เพนเดอร์ (Pender, 1996, p. 257) ให้ความหมายว่า การสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นการที่บุคคลรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ การได้รับการยอมรับ ได้รับการรัก รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เป็นที่

ต้องการของบุคคลอื่น โดยได้รับจากกลุ่มบุคคลในระดับสังคม เป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านจิตและ วัสดุอุปกรณ์ ข้าวสาร กาแฟ ฯลฯ อันจะทำให้บุคคลนั้นสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม

ทอยส์ (Thoits, 1986 อ้างถึงใน พรณี นุ่นประดับ, 2538) ได้กล่าวว่า การสนับสนุน ทางสังคมเป็นการที่บุคคลในเครือข่ายของสังคม ได้รับความช่วยเหลือทางอารมณ์และสังคม สิ่งของหรือข้อมูล ซึ่งการสนับสนุนนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญและตอบสนองต่อความ เจ็บป่วยและความเครียดได้

หทัย ชิตานนท์ (2540, หน้า 26) กล่าวถึง การสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นความช่วยเหลือ ที่ให้ต่อปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มาจากภายในชุมชนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นเกราะกำบังภัย จากความพลัดถิ่นของชีวิต หรือสภาพความเป็นอยู่และชุมพลที่ดี เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต รวมถึงการช่วยให้กำลังใจ แลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน และให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของ บริการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเจตคติของข้าราชการตำรวจกับจิตสาธารณะ (โกศล มีควมดี, 2547) พบว่า และข้าราชการตำรวจที่มีสภาพแวดล้อมทางสังคมแตกต่างกัน ได้แก่การรับรู้วัฒนธรรมองค์กรสูง มีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว ผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานสูง จะมีจิต สาธารณะแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรทิพย์ ธิมาขอม (2554) ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตน ที่มีต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้รับบริการอัมพาตครึ่งซีก ผลการวิจัยไม่พบปฏิสัมพันธ์ ระหว่างการได้รับ โปรแกรมการพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนกับการสนับสนุนทางสังคม จากครอบครัวของผู้รับบริการอัมพาตครึ่งซีก

ไชยรัตน์ สิรินคร (2548, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อจิตสำนึกสาธารณะ ด้านการกำจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลกส่วนใหญ่ร้อยละ 51.8 มีระดับจิตสำนึกสาธารณะอยู่ใน ระดับสูง และปัจจัยที่ส่งผลอย่างสำคัญต่อจิตสำนึกสาธารณะด้านการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ ความคิดเห็นต่อการจัดการขยะมูลฝอยจำนวนการมีส่วนร่วมในโครงการเกี่ยวกับปลูกสร้าง จิตสำนึกสาธารณะ ด้านการกำจัดการขยะมูลฝอย และจำนวนช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับการจัดการ ขยะมูลฝอยโดยตัวแปรเหล่านี้ มีทิศทางสัมพันธ์กัน

คราฟ (Kraft, 1992, p. 1465-A) ได้ศึกษาการฝึกอบรมด้านการมีจิตสำนึกทางสังคม โดยการศึกษาทางคริสตศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมด้านจิตสังคม ระหว่างประชาชน ชาวอเมริกาเหนือ ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปแตสแตนท์ ศึกษาในเชิงจริยธรรม ซึ่งเชื่อว่า

กระบวนการทางวัฒนธรรมทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกัน และโครงสร้างของประสบการณ์ การเรียนรู้จะกระตุ้นความคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่าศาสนามีส่วนสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางจิตสังคม และสิ่งที่มีผลต่อจิตทางสังคมคือ การอบรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำ การให้ความสำคัญกับศาสนา การพัฒนาชุมชนให้นับกระบวนการคิด การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและการมุ่งมั่นในการกระทำ

อัคร (Akkar, 2003, p. 2141) ได้ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของคนนิวกาสเทิล สหราชอาณาจักรอังกฤษในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1990-2000 จากการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจของคนนิวกาสเทิล พบว่า มีการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะด้วยการเปิดให้มีพื้นที่สาธารณะ หรือเวทีสำหรับคนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ดังนี้ 1) การวางแผนและการออกแบบกิจกรรม 2) การลงมือปฏิบัติ 3) การจัดการและดูแลรักษาและ 4) การใช้ส่วนต่าง ๆ ด้วยความเคารพ ปฏิบัติกฎเกณฑ์ และยังพบว่าภายใต้ความเป็นโลกาภิวัตน์มีผลให้พื้นที่สาธารณะดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง

ในที่นี้ การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง คุณลักษณะและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการให้ความช่วยเหลือ การเสียสละ และการเอาใจใส่ในการพัฒนาสังคม การได้รับข่าวสารของสื่อมวลชนผ่านทางสื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคม โดยรู้สึกและ รับรู้ว่ามีแหล่งหรือบุคคลเหล่านี้ที่คอยให้ความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา รวมถึงความพอใจหรือไม่พอใจที่ได้รับการสนับสนุนนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ศึกษาจากตัวแปรสังเกตได้คือ

1. ความเป็นแบบอย่างจากบุคคล

แบนดูรา (Bandura, 1986) มีความเชื่อว่าอิทธิพลที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลคือการที่นักเรียนได้เห็นพฤติกรรมของบุคคลอื่นอันเป็นตัวแทนของสังคม ได้แก่ ผู้นำประเทศ ศิลปิน ดารา และบุคคลสาธารณะ

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมาย บุคคล หมายถึง คน ส่วนคำว่าสำคัญ หมายถึง เป็นพิเศษกว่าธรรมดา ดังนั้นคำว่าบุคคลสำคัญน่าจะหมายถึง คนที่มีลักษณะพิเศษมากกว่าบุคคลทั่วไป

ปรารธนา กระแสสินธุ์ (2544) บุคคลสำคัญทางสังคม หมายถึง บุคคลที่เด็กนึกถึงและให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกเมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้นกับเด็ก

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของ ความเป็นแบบอย่างจากบุคคลสำคัญ หมายถึง การที่นักเรียนได้เห็นพฤติกรรมของบุคคลที่มีบทบาทในสังคม เช่น ผู้นำประเทศ ศิลปิน ดารา บุคคลสาธารณะ ให้การช่วยเหลือ เสียสละต่อผู้อื่นและสังคม ตลอดจนการมุ่งมั่น

ในการแก้ปัญหาของสังคมหมายถึง การที่พยาบาลได้เห็นพฤติกรรมของบุคคลที่มีบทบาทในสังคม เช่น ผู้นำประเทศ ศิลปิน ดารา บุคคลสาธารณะ ให้การช่วยเหลือเสียสละต่อผู้อื่นและสังคม ตลอดจนการมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาของสังคม

2. ความต้องการพื้นฐานทางสังคม

หมายถึง ความต้องการความรัก การยอมรับ ยกย่อง การเห็นคุณค่า และความปลอดภัย ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนในสังคม บุคคลในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและประชาชน มีการให้ความช่วยเหลือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้สึกซึ่งกัน และกัน เพื่อให้บรรลุความต้องการของตนในด้านสรีรวิทยา เกิดความมั่นคงทางจิตใจ รู้สึกว่าตน เป็นที่ยอมรับของสังคม

3. การได้รับข้อมูลจากสื่อ

สื่อมวลชน เป็นเครื่องมือที่สำคัญและมีส่วนในการจัดเกลาทางสังคมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ คุณค่า ความเชื่อ แบบอย่างความประพฤติ จิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม ในสังคมที่เจริญ สื่อมวลชนมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงคุณค่า วัฒนธรรม และความเป็นไปในสังคม นอกจากนี้สื่อมวลชนยังมีส่วนในการจัดเกลาทางสังคมโดยการช่วยสอนในด้านต่าง ๆ เช่น บทบาท การอยู่ในสังคม การสร้างค่านิยม ทศนคติ และกำหนดบรรทัดฐานของพฤติกรรม เป็นต้น (ไพฑูริย์ วัฒนธรรมศิริ และสังคม สัจจกร, 2543; สุพจน์ ทราญแก้ว, 2546; สื่อพลัง, 2542)

แบนดูรา (Bandura, 1986) มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเรานั้น เกิดขึ้นจาก ตัวแบบ ซึ่งตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ที่นำเสนอผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยู โทรทัศน์ การตูน หรือหนังสืออนิเมชัน ทำหน้าที่ในการสร้างพฤติกรรมใหม่ หรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่มีอยู่ แล้วให้ดีขึ้น และทำหน้าที่ยับยั้งการเกิดพฤติกรรมในกรณีที่คุณสังเกตเห็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

ชนะศึก นิษานนท์ (2544) ให้ความหมายของกระบวนการหล่อหลอมทางสื่อโทรทัศน์ หมายถึง การนำเสนอสิ่งต่าง ๆ ผ่านรายการโทรทัศน์ แล้วส่งผลต่อคุณลักษณะที่พึงปรารถนา ของนักเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 74) ได้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับตัวแบบ สัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะและ เปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดประยูรวงศาสาธิต เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร จำนวน 60 คน ที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็ก เชิงวรรณกรรมกับกลุ่มที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม ผลการวิจัยพบว่า ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ ผ่านสื่อหนังสือเรียน

เล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชาย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มุกดา หวังคิด (2547, หน้า 88-89) ได้วิจัยการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 72 คน เป็นแบบที่มีการฝึกทักษะกับการไม่ฝึกทักษะการแก้ปัญหาผ่านสื่อ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนดำเนินการฝึกทักษะการแก้ปัญหาและแบบวัดจิตสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกทักษะการแก้ปัญหา โดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์มีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีจิตสาธารณะ ไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ถลัธรรมา เกื้อสกุล (2547, หน้า 113) ได้ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารของกองทัพบกเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และแบบสอบถามศึกษาเฉพาะพลทหารกองประจำการที่สังกัดหน่วยในกรุงเทพมหานครเท่านั้น พบว่ากลยุทธ์การสื่อสารที่กองทัพบกใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมสามารถนำมาใช้ได้จริง และกลยุทธ์หลักคือ การให้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการใช้การฝึกอบรมชี้แจง โดยมีการใช้กลยุทธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ส่วนแนวทางในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม ควรเน้นในเรื่องของการให้ความรู้เพิ่มมากขึ้นเป็นหลัก และควรมีการประเมินผลให้มากขึ้นกว่าเดิม การมีส่วนร่วมของผู้บังคับบัญชาตามลำดับขั้นนั้น การเปิดรับข่าวสารประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่าง ๆ ของกองทัพบก มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงทำให้พลทหารกองประจำการมีความตระหนักเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสูง การเปิดรับข่าวสารประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมจากสื่อต่าง ๆ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นที่มีต่อกลยุทธ์การสื่อสารที่กองทัพบกใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความคิดเห็นที่มีต่อกลยุทธ์

การสื่อสารที่กองทัพบกใช้เพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตระหนักเรื่องสิทธิมนุษยชนด้านสิ่งแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความหมายของการได้รับข้อมูลจากสื่อ หมายถึง การที่พยาบาลได้ชมและได้รับทราบข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ การเสียสละ และความมุ่งมั่นพัฒนาสังคมและส่วนรวม

1. วัฒนธรรมองค์การ และวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัฒนธรรม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งได้แก่ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ศีลธรรม ประเพณี ค่านิยม เทคโนโลยี ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งสามารถถ่ายทอดทางสังคมได้อย่างเป็นที่ยอมรับโดยมีสถาบันหรือองค์การต่าง ๆ เป็นผู้ควบคุมความประพฤติ และการปฏิบัติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขภายใต้กรอบขนบธรรมเนียม ประเพณีระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ที่สังคมสร้างขึ้น

สุพัตรา สุภาพ (2538) กล่าวว่า ลักษณะของวัฒนธรรม ประกอบด้วยสิ่งดังต่อไปนี้

1) เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ การเรียนรู้นี้ต้องเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก 2) เป็นมรดกทางสังคม บุคคลในสังคมก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นของที่มีอยู่แล้วในสังคม เพียงแต่ถ่ายทอดกันไปเท่านั้น บุคคลรุ่นต่อ ๆ มาเพียงแค่ปรับปรุงค้นสิ่งใหม่ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรม และสังคมมนุษย์ให้อยู่ในระดับสูง การที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ เพราะมนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด ภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ใช้แทนความหมาย 3) เป็นวิถีชีวิตหรือแบบของการดำรงชีวิต วัฒนธรรมสามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น และ 4) เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

วัฒนธรรมมักจะเชื่อมโยงกับพฤติกรรมองค์กร กระบวนการทำงานในองค์กร หรือความเป็นผู้นำในองค์กร วัฒนธรรมมิได้หมายรวมถึงทุก ๆ อย่างที่เกิดขึ้นในองค์กร นักมานุษยวิทยาอาจมองว่า วัฒนธรรมเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาภายในกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง นักสังคมวิทยา อาจมองว่าเป็นความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานของสังคมหนึ่ง ๆ ที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ส่วนนักบริหารและจัดการ อาจมองว่า วัฒนธรรม คือ กลยุทธ์ ลักษณะโครงสร้างขององค์กร และการควบคุมภายในองค์กร ปัจจุบัน องค์กรต่าง ๆ ต้องมีการพัฒนาความสามารถของตนเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยที่ทุกคนในองค์กรต้อง

ความกระตือรือร้นในการหาวิธีการที่จะมาปรับเปลี่ยนในการพัฒนาการทำงานของตน ตลอดจนพฤติกรรมที่คนในองค์กรยึดถือเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน ซึ่งแบบแผนพฤติกรรมที่บุคคลในองค์กรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ค่านิยม นั่นก็คือ วัฒนธรรมองค์กร ความสัมพันธ์และส่วนประกอบของวัฒนธรรมองค์กรทำให้เกิดรูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เหมือนกับบุคลิกภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล รูปแบบของวัฒนธรรมองค์กรแบ่งตามพื้นฐานของตัวแปรที่แตกต่างกันไว้หลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบวัฒนธรรมตามพื้นฐานค่านิยม รูปแบบวัฒนธรรมตามพื้นฐานของการควบคุม รูปแบบวัฒนธรรมตามวิธีชีวิตและพฤติกรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แบบวัฒนธรรมตามพื้นฐานของค่านิยม การแบ่งรูปแบบวัฒนธรรมองค์กรประเภทนี้เป็นการแบ่งค่านิยมขององค์กรที่อยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์และแหล่งที่มา ซึ่งชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมองค์กร โดยทั่วไปเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ (สมยศ นาวิการ, 2546)

1.1 วัฒนธรรมที่มุ่งผู้ประกอบการ (Entrepreneurial Culture) เป็นวัฒนธรรมที่มีแหล่งที่มาของค่านิยมร่วมอยู่ที่ผู้นำที่มีบารมี หรือผู้ก่อตั้งองค์กรและเป็นค่านิยมที่มุ่งหน้าที่จะคือการสร้างคุณค่าแก่ผู้ใช้บริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่น ซึ่งวัฒนธรรมที่มุ่งผู้ประกอบการอาจจะไม่มั่นคงและเสี่ยงภัยเพราะเป็นวัฒนธรรมที่ขึ้นอยู่กับผู้ก่อตั้งเพียงคนเดียว

1.2 วัฒนธรรมที่มุ่งกลยุทธ์ (Strategic Culture) เป็นวัฒนธรรมที่มีแหล่งที่มาของค่านิยมร่วมที่มุ่งหน้าที่จะได้กลายเป็นขนบธรรมเนียมและเปลี่ยนแปลงไปสู่ประเพณีขององค์กรเป็นค่านิยมที่มั่นคงและมุ่งภายนอกระยะยาว

1.3 วัฒนธรรมที่มุ่งตนเอง (Chauvinistic Culture) เป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการมุ่งภายใน ความจงรักภักดีต่อการเป็นผู้นำองค์กรอย่างตบอด และการให้ความสำคัญกับความเป็นเลิศของสถาบัน วัฒนธรรมองค์กรรูปแบบนี้อาจแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะทางพิศศาสนาหลายอย่าง ความจงรักภักดีและความผูกพันต่อค่านิยมของผู้นำบารมีอย่างเข้มแข็งและการมุ่งภายในมุ่งพวกเราและมุ่งพวกเขา จะกระตุ้นความพยายามให้มุ่งที่การรักษาความเป็นเลิศของสถาบันเอาไว้โดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่าย

1.4 วัฒนธรรมที่มุ่งการเลือกสรร (Exclusive Culture) เป็นวัฒนธรรมที่มุ่งการเลือกสรรในฐานะที่คล้ายคลึงกับสโมสรที่เลือกสรรสมาชิก ซึ่งภายในสถานการณ์บางอย่างการเลือกสรรจะเพิ่มคุณค่าแก่ผลิตภัณฑ์หรือบริการขององค์กร ซึ่งองค์กรจะทุ่มเทอย่างหนักเพื่อที่จะสร้างภาพพจน์ของความเหนือกว่าและการเลือกสรรขึ้นมา

หน้าที่ของวัฒนธรรมองค์กร

1. เป็นตัวกำหนดบทบาทที่พึงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างองค์กรหนึ่ง กับองค์กรอื่น ๆ ให้เห็นอย่างเด่นชัด
2. เป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ให้กับสมาชิกขององค์กร ให้เกิดความรู้สึกว่าคือวัฒนธรรมของเรา ซึ่งมีเพียงหนึ่งเดียวและไม่เหมือนใคร
3. วัฒนธรรมช่วยให้เกิดความผูกพันกับบางสิ่งบางอย่าง ความสำคัญมากกว่าค่านึงถึงผลประโยชน์
4. วัฒนธรรมจะทำหน้าที่ช่วยทำให้องค์กรเกิดความมั่นคง โดยทำหน้าที่เป็นกาวทางสังคม เพื่อยึดเหนี่ยวองค์กร วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดมาตรฐานที่เหมาะสม เพื่อยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติว่าจะไรควรพูดหรือควรทำ
5. เพื่อใช้เป็นแนวทางเพื่อควบคุมกำกับทัศนคติ พฤติกรรมให้อยู่ในกรอบหรือขอบเขตที่เหมาะสม

เครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

1. สัญลักษณ์ (Symbols) องค์กร โดยทั่วไปนิยมใช้สัญลักษณ์ที่เป็นวัตถุ เป็นเครื่องมือในการแสดงความหมาย ถ่ายทอดความคิดบางสิ่งบางอย่าง แสดงให้เห็นวัฒนธรรมขององค์กร
2. คำขวัญ (Slogans) เป็นวลีหรือข้อความสั้น ๆ กระชับที่จดจำได้ง่ายที่คิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารด้านการโฆษณาผลิตภัณฑ์ ให้สามารถจดจำอยู่ในความรู้สึกนึกคิดของผู้บริโภคได้
3. เรื่องเล่า (Stories) เป็นเรื่องราวหรือตำนานที่เล่าให้ฟังถ่ายทอดติดต่อกันมาเกี่ยวกับองค์กร หรือบุคคลสำคัญในองค์กร ที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตให้กับพนักงานใหม่ในองค์กร ได้รับรู้ รับทราบ
4. พิธีการต่าง ๆ (Ceremonies) องค์กร สามารถใช้พิธีการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี หรือในรอบเหตุการณ์สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กร เพื่อรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมบางอย่างที่ดีงามเอาไว้ และถ่ายทอดไปยังพนักงานใหม่
5. คำแถลงที่เป็นหลักการ (Statement of Principle) องค์กรอาจจัดทำเป็นคำแถลงที่เป็นหลักการเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมขององค์กร เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อประกาศให้พนักงานยึดถือปฏิบัติโดยตรง

การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์กรกับจิตสำนึกสาธารณะ ดังเช่น โกศล มีความดี (2547) ได้ศึกษาปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของข้าราชการตำรวจ ผลการศึกษาพบว่า ข้าราชการตำรวจที่มีการรับรู้วัฒนธรรมองค์กรสูง มีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจาก

ครอบครัว ผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและประชาชนสูง มีการได้รับแบบอย่างจากผู้บังคับบัญชาสูง มีจิตสาธารณะสูง

อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2552) ศึกษาเกี่ยวกับจิตสาธารณะของนักศึกษาหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผลการวิจัย พบว่า ระดับจิตสาธารณะของทั้งภาพรวมและรายข้ออยู่ในระดับมาก เมื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักศึกษาที่มีภูมิลำเนา ศาสนา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน พบว่า มีจิตสาธารณะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนนักศึกษาที่อยู่ในคณะวิชา ชั้นปีที่ศึกษา อาชีพของบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่แตกต่างกัน พบว่า นักศึกษามีจิตสาธารณะไม่แตกต่างกัน

คราฟ (Kraft, 1992, p. 1465-A) ได้ศึกษาการฝึกอบรมด้านการมีจิตสำนึกทางสังคม โดยการศึกษาทางคริสตศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมด้านจิตสังคม ระหว่างประชาชนชาวอเมริกาเหนือ ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกาย โปแตสแตนท์ ศึกษาในเชิงจริยธรรม ซึ่งเชื่อว่าการบวนการทางวัฒนธรรมทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาร่วมกัน และโครงสร้างของประสบการณ์การเรียนรู้จะกระตุ้นความคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่าศาสนามีส่วนสัมพันธ์กับคุณลักษณะทางจิตสังคม และสิ่งที่มีผลต่อจิตทางสังคมคือ การอบรมเกี่ยวกับภาวะผู้นำ การให้ความสำคัญกับศาสนา การพัฒนาชุมชนให้นับกระบวนการคิด การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและการมุ่งมั่นในการกระทำ

อัคคาร์ (Akkar, 2003, p. 2141) ได้ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะของคนนิวกาสเทิล สหราชอาณาจักรอังกฤษในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ ค.ศ. 1990-2000 จากการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมการเมือง เศรษฐกิจของคนนิวกาสเทิล พบว่า มีการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะด้วยการเปิดให้มีพื้นที่สาธารณะ หรือเวทีสำหรับคนในชุมชนมีส่วนร่วมทุกชั้นตอน ดังนี้ 1) การวางแผนและการออกแบบกิจกรรม 2) การลงมือปฏิบัติ 3) การจัดการและดูแลรักษา และ 4) การใช้ส่วนต่าง ๆ ด้วยความเคารพปฏิบัติกฎเกณฑ์ และยังพบว่าภายใต้ความเป็น โลกาภิวัตน์มีผลให้พื้นที่สาธารณะดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง

แม็กเอลวิน (McElveen, 2003, p. 714-A) ได้ศึกษาผลของการใช้ดนตรีในศูนย์ดนตรี เพื่อปลูกจิตสำนึกทางสังคม โดยเนื้อหาที่ปรากฏในดนตรีจะเป็นการให้ความหวังและแนวทางใหม่ ๆ สำหรับชีวิตของชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน ผู้วิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดเพื่อตรวจสอบผลงานของศูนย์ดนตรี ที่มีผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกทางสังคมของคนในชุมชน

คาร์ทอน (Carthon, 2007) ได้ศึกษาวัฒนธรรมของ ชาวบ้านและจิตสำนึกทางสังคมของชาวพื้นเมืองเชื้อสายแอฟริกัน โดยศึกษาผ่านวรรณกรรม การแสดง บทกวี นวนิยาย ที่กล่าวถึงการประทุงผ่านมาเป็นระยะเวลายาวนานจนกลายเป็นวัฒนธรรมของคนในชุมชน การประทุง

ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกทางสังคมให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้คน

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่มีการถ่ายทอดให้สมาชิกแบ่งได้เป็นหลายลักษณะ ได้แก่ วัฒนธรรมที่สามารถสัมผัส และสังเกตเห็นได้ ประกอบด้วยวัฒนธรรมด้านวัตถุ คำพูด ระเบียบปฏิบัติ พิธีการ สัญลักษณ์อื่น ๆ และวัฒนธรรมที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ได้แก่ ค่านิยม ความเชื่อ บรรทัดฐาน และทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และการเกิดพฤติกรรม

วัฒนธรรมองค์การ หมายถึง แบบแผน ความเชื่อ ค่านิยม รูปแบบความรู้สึก นึกคิดของสมาชิกที่อยู่ร่วมกันในองค์การ มีการประพฤติปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอเป็นที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานขององค์การ และเป็นแนวทาง ทำ ความเข้าใจ กำหนดทิศทาง และเป้าหมายขององค์การต่อไป

การทำงานร่วมกับผู้อื่นและจิตสำนึกสาธารณะ

ความหมายของการทำงานร่วมกับผู้อื่นและจิตสำนึกสาธารณะ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2526, หน้า 21-35) ให้ความหมายของคำว่าพฤติกรรมการทำงานว่า หมายถึง พฤติกรรมการใช้ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในการทำงานตามหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ส่วนส่วนตนหรือพวกพ้อง

เจ็ดหล้า สุนทรวิภาต (2534, หน้า 57-58) สรุปว่า พฤติกรรมการทำงานเป็นความรู้สึก ความพอใจ รวมถึงความมานะบากบั่น ซื่อสัตย์ ที่จะทำงานกับเพื่อนร่วมงาน และมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในหน่วยงานนั้น

ชุดินา มลย์ (2538, หน้า 37) ให้ความหมายการทำงานกลุ่มว่า หมายถึง บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มารวมกันปฏิบัติหน้าที่ โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน มีการติดต่อสื่อสาร ประสานงานวางแผน สนับสนุนกันทำให้งานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สุภาพร อัคราวัฒนา (2541, หน้า 17) ให้ความหมายของการทำงานกลุ่ม หมายถึง การทำงานร่วมกัน สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกัน มีความสามัคคีผูกพัน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่า ส่วนตน ช่วยกันแก้ปัญหาเพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สรุป การทำงานกลุ่ม หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมี การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์ติดต่อสื่อสารกัน มีความสามัคคี ความผูกพัน เห็นประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน ช่วยกันแก้ปัญหา เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้และเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าลักษณะหนึ่งของการแสดงออกของบุคคลในการเป็นพลเมืองดีของสังคม คือการที่บุคคลแสดงออกถึงพฤติกรรมจิตสาธารณะ (Common Good) ที่บุคคลกระทำการบางอย่าง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับผู้อื่นและจิตสำนึกสาธารณะ

การทำงานโดยทั่วไปมักทำร่วมกันมากกว่า 1 คน ทั้งที่เป็นการทำงานร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันแบบใด ลักษณะการแสดงออกของสมาชิกที่เด่นชัด และมีผลต่อกลุ่มจะคล้ายกัน ดังนี้

1. รูปแบบของพฤติกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม (Types of Teams' Behavior) ลาซัน และ ลาฟาสโต (Lason & La Fasto, 1989) ได้เสนอรูปแบบไว้ดังนี้

1.1 กลุ่มที่ร่วมกันแก้ปัญหา ต้องการให้สมาชิกของกลุ่มมีความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมาชิกแต่ละคนต้องเชื่อมั่นว่าทีมจะทำงานอย่างสอดคล้องกันในการแก้ปัญหาสมาชิกของทีม ต้องให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกันในระดับสูง ในกระบวนการแก้ปัญหาาร่วมกัน และ มุ่งเน้นประเด็นที่ต้องแก้ปัญหามากกว่า ข้อสรุปที่อาจจะเกิดขึ้นก่อนแล้ว

1.2 กลุ่มงานสร้างสรรค์ เป็นพฤติกรรมการทำงานเป็นกลุ่มที่ค้นหาทางเลือกที่เป็นไปได้ด้วยจุดประสงค์ที่กว้าง ๆ ในการพัฒนาผลงานใหม่ ๆ ปัจจัยสำคัญในการทำงานเป็นกลุ่ม ลักษณะนี้ คือความเป็นอิสระในการทำงาน อาจเป็นในแง่ของความเป็นอิสระจากกฎระเบียบ มาตรการข้อบังคับต่าง ๆ บวกกับการมีบรรยากาศในการทำงานที่จะไม่เป็นตัวทำลายความคิดสร้างสรรค์

1.3 กลุ่มงานที่ทำงานอย่างมียุทธวิธี กลุ่มแบบนี้จะทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรับผิดชอบของสมาชิกในกลุ่ม ความเข้าใจที่ชัดเจนว่าใครต้องทำอะไรและ มาตรฐานการทำงานที่เป็นที่เข้าใจแจ่มชัด พฤติกรรมการทำงานเป็นกลุ่ม ลักษณะนี้ต้องมีแผนงาน ที่ถูกเตรียมการมา อย่างดีมีการกำหนดบทบาทและลักษณะงานของแต่ละคนอย่างชัดเจน

2. ลักษณะพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่ม

2.1 พฤติกรรมของผู้นำ เบลค และมูตัน (Blake & Mouton, 1964 อ้างถึงใน เปรมวดี คลุหเดช, 2540) ได้แบ่งพฤติกรรมของผู้นำตามพฤติกรรมการบริหารงานที่แสดงออกว่าเน้นงาน หรือเน้นคนซึ่งแบ่งออกได้เป็น 5 แบบ

2.1.1 ผู้นำ ที่มีพฤติกรรมบริหารแบบเผด็จการ คือ เน้นงานมากเป็นการสนองความต้องการของตนเอง

2.1.2 ผู้นำ ที่มีพฤติกรรมบริหารแบบตามใจ คือ เน้นคนมาก เป็นการตอบสนองความต้องการของผู้อื่น